

WŁADYSŁAW MAKARSKI

OBRAZ ONOMASTYCZNY JEDNEJ WSI
NA POGRANICZU POLSKO-UKRAIŃSKIM

RYS HISTORYCZNO-OSADNICZY

Rzecz dotyczy Kamionki Wołoskiej pod Rawą Ruską, wsi, która za czasów I Rzeczypospolitej należała do województwa bełskiego, od 1772 do 1918 roku pozostawała w granicach Austrii, a w okresie między I i II wojną światową znajdowała się znów w Polsce, tym razem w województwie lwowskim. Po roku 1945 miejscowość ta – już w granicach ZSRR (dziś Ukrainy) – została podzielona na wiele osad wykorzystujących dotychczasowe nazwy jej poszczególnych części. Pierwotna nazwa całej wsi ostała się jako miano jednej z jej części, w pobliżu Lipnika, niegdyśiejszego przysiółka Kamionki.

W niniejszym artykule będzie mowa o Kamionce w jej historycznych granicach, która w swoich dziejach wykazywała zmienny zasięg geograficzny, ogarniający w ostatniej jej XIX- i XX-wiecznej fazie rozwojowej znaczne terytorium o kształcie podłużnego pasa, usytuowanego na osi wschód–zachód o długości 20 km i po kilka, od 4 do 9 km, szerokości w różnych jej punktach. Jak podaje Słownik geograficzny, według spisu z 1880 roku miejscowość tę zamieszkiwało wtedy 7601 mieszkańców¹, co stanowiło, iż była to najludniejsza galicyjska wieś w tym czasie.

Prof. dr hab. WŁADYSŁAW MAKARSKI – profesor nadzw. KUL; adres do korespondencji: Instytut Filologii Polskiej KUL, Katedra Języka Polskiego, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin.

¹ SG III, Warszawa 1882, s. 789.

Uwagę badacza onomasty może zwrócić bogaty materiał toponomastyczny odnoszący się do tej miejscowości, poświadczony źródłowo w stopniu usprawiedliwiającym jego analizę, która stawia sobie określone cele badawcze lingwistyczne i pozajęzykowe. Zadanie pierwsze to immanentna analiza określonego zbioru nazw zróżnicowanych pod kątem semantyczno-formalnym, a ze względu na specyfikę historyczno-osadniczą miejscowości – również genetycznojęzykowym: polskim i ukraińskim. Zadanie drugie to ukazanie poprzez pryzmat językowych cech nazw historycznoosadniczego obrazu Kamionki w aspekcie fizjograficznym, cywilizacyjnym, etnicznym i społecznym. Obraz ten – odtwarzany również na podstawie danych źródłowych nielingwistycznych – winien być w miarę możliwości ujmowany diachronicznie w ramach wyznaczonych granicami chronologicznymi istnienia danej miejscowości.

Badana wieś jest znana od 1448 roku pod jednoczłonowym mianem *Kamionka*. Pierwsza notacja², która nie ma znamion aktu lokacyjnego, nie oznacza zatem początku istnienia osady. Ten jednak jest trudny do ustalenia. Może być bliski wskazanej dacie, mieszcząc się wśród metryk innych osad powstałych w województwie bełskim w wyniku wzmoczonej akcji kolonizacyjnej prowadzonej po 1388 roku, czyli od czasów mazowieckiego władztwa nad terytorium Bełszczyzny, a w badanej peryferii osadniczej Roztocza od lat trzydziestych XV wieku³. Obecność jednak śladów osadnictwa grodowego w Joniczach⁴ – przysiółku Kamionki – oraz sąsiedztwo od zachodu Potylicza, legitymującego się poświadczoną metryką z 1262 roku⁵, nie wykluczają staroruskiej metryki Kamionki. Jej nazwa jednak w użyciu Polaków nie zdradza żadnych cech obcych. Stanowi ona formę substantywizowanego za pomocą suf. *-ka* przymiotnika stpol. *kamiony*, dziś *kamienny*, por. ukr. *kamjanyj* // *kaminyj*. Należąc do grypy fizjografików, nazwa ta może być związana z dowolną epoką historyczną. W wypadku staroruskiej metryki sprzed połowy wieku XIV toponim ten na gruncie polskim może być dokładnym tłumaczeniem formy ruskiej *Kamjanka*, później *Kamenka* > *Kaminka*.

Stosunkowo późno ujawnił się drugi człon badanego toponimu. Dopiero z 1647 roku znany jest zapis *Wołoska Koszara*, odnoszący się do jednej z części badanej wsi. Innym wcześniejszym śladem obecności wołoskiej w niej jest notat-

---

² A. Janeczka, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII wieku*, Wrocław 1991, s. 150.

³ Tamże, s. 145 n.

⁴ Tamże, s. 136.

⁵ Tamże, s. 211.

ka *locus dictus Salasz* (= szałas) z 1579 roku⁶. Wołoski charakter mogła mieć osada od początku swego istnienia. Wtedy jej metrykę należałoby związać z kolonizacją na pasterskim prawie wołoskim w badanej części Bełszczyzny, które, jak pokazują przykłady np. Lubyczy lub Rudy, jest tu znane od dwudziestych lat XV wieku⁷. Jak jednak uczą dzieje tych samych miejscowości, taki status osadniczy mogła uzyskać Kamionka w związku z jej reorganizacją – powtórnym zagospodarowaniem na nowych już prawach osadniczych miejsca być może opustoszałego, ciągle jednak znanego pod swoją pierwotną nazwą *Kamionka*. Człon *Wołoska*, wyraźnie akcentujący nowy charakter kolonizacyjny osady, pojawił się w celu zróżnicowania członu podstawowego nazwy *Kamionka* z mianem pobliskiej *Kamionki Strumilowej* odległej około 40 km na wschód, z członem upamiętniającym jej właściciela *Strumilę* w związku z jego ważną rolą w procesie urbanizacji tej miejscowości w 2. połowie XV wieku⁸.

Wyróżniający człon etniczny badanej *Kamionki Wołoskiej* włącza ten toponim do grupy nazw osadniczych, takich jak *Kobylnica Wołoska*, *Ruda Wołoska* (zaginiona), *Huszczka Wołoska* z województwa bełskiego czy *Wola Wołoska* z ziemi chełmskiej, bezpośrednio wskazujących na status kolonizacyjny osady. Wszystkie one wraz z innymi wsiami pierwotnie pasterskimi, nieujawniającymi się lingwistycznie, wyznaczają północny zasięg wołoskiego osadnictwa, które sięgnęło daleko na północ od swego głównego nurtu karpackiego⁹. Widocznie warunki osadnicze Bełszczyzny i Podlasia, choć odmienne krajobrazowo, stwarzały możliwości prowadzenia tam pierwotnie gospodarki pasterskiej.

Był to teren podatny również na kolejne akcje kolonizacyjne. Świadczy o tym późniejsza mapa toponomastyczna wsi z wieloma przysiółkami. Jak pisze Janeček, musiała ona „wielokrotnie pączkować”. Odnotowano np., że na początku XVII wieku na Wolanach i Lipniku osadzono 137 zagrodników¹⁰. Efektem ciągłego rozrastania się wsi jest jej struktura osadnicza, znana dokładnie z opisu z 1882 roku w *Słowniku geograficznym*. Była to miejscowość licząca wtedy 14 przysiółków, z których każdy składał się z pewnej liczby tzw. dworzysk z kilkoma, niekiedy kilkunastoma gospodarstwami. Dworzysk tych doliczono się wówczas ponad 250. Ich nazwy zostały zarejestrowane we wspomnianym opracowaniu w wersji polskiej. Podobny materiał, tylko w nieco uszczuplonym zakresie,

⁶ Tamże, s. 150.

⁷ Tamże, s. 146-147.

⁸ Tamże, s. 244.

⁹ Tamże, mapa nr 14: *Rozwój osadnictwa wiejskiego w województwie bełskim. Schyłek XIV–początek XVII w.*

¹⁰ Tamże, s. 150.

przedstawił także Sz. Chanderys w *Kompletnym skorowidzu miejscowości w Galicji i Bukowinie* z 1909 roku. Bogatą również nomenklaturę geograficzną i oikonimiczną Kamionki odnajdujemy z pewnymi zmianami ilościowymi i jakościowymi (pewnych nazw brak, a pojawiają się inne nowe) w szczegółowej mapie sztabowej w skali 1:100 000 z 1935 roku. Brak równoległego z tego samego okresu opublikowanego materiału w wersji ukraińskiej. Do niektórych najważniejszych części wsi odnoszą się nazwy pomieszczone w XIX- i XX-wiecznych schematach kościoła grekokatolickiego. Więcej nazw można znaleźć na szczegółowych mapach ukraińskich.

Dostępny moim badaniom bogaty materiał onomastyczny w wersji polskiej, który odnosi się do 307 różnych miejsc oraz obiektów naturalnych (rzek, wzgórz, łąk, lasów) i kulturowych (karczmy, cerkwi) Kamionki, poddany zostanie analizie lingwistycznej w określonym porządku wyznaczonym przez rodzaje obiektów nazywanych oraz typy znaczeniowe nazw. Te ostatnie są zależne od podstawy oraz typu derywacyjnego onimu. Te same wykładniki stanowią o językowej – ukraińskiej lub polskiej genezie nazwy.

NAZWA WSI

Pierwotna nazwa odnosząca się do całej miejscowości, *Kamionka*, związana z podstawą pol. *kamiony* (ukr. *kamjanyj*), należy do grypy licznych mian fizjograficznych o takiej samej lub podobnej strukturze morfologicznej (samy *Kamionek* odnotowuje *Słownik geograficzny* około 180), których szczegółowa motywacja może być różna. W badanym wypadku – jak czytamy we wspomnianym słowniku – „nazwa «Kamionka» pochodzi od wielkiej liczby kamieni rozrzuconych na wzgórzach półn.-zach.”¹¹. Podobnie jest tłumaczona nazwa wspomnianej Kamionki Strumiłowej. Oba zatem miana wskazują na zbliżone właściwości fizjograficzne terenu, gdzie te osady się sytuują. Obecność kamieni w tej ostatniej miejscowości stanowi motywację dla nazwy *Kamienna Góra* oraz miana rzeki *Kamionka*.

Dodatkowy człon przydawki badanego toponimu *Kamionka Wołoska* nawiązuje do podstawy ukr. *Wołoch*, przejętej w takiej postaci przez język polski z języka ukraińskiego. Atrybut *Wołoska* nie musi tu mieć charakteru czysto etnicznego, lecz prawno-osadniczy. Oznacza wieś o pasterskim prawie osadniczym, pierwotnie zakładaną przez przybyszów z Wołoszy (Rumuni), potem pasterzy z Kar-

---

¹¹ SG III, s. 790.

pat o mieszanym charakterze językowo-etnicznym: ukraińskim, słowackim, węgierskim, polskim.

Nieoficjalnie wyróżniano tę miejscowość także za pomocą lokalnego wyrażenia *Kamionka od Złotej Bani*, a to dlatego – jak podaje *Słownik geograficzny* – „że stąd widzieć można połączoną kopułę na kościele parafialnym w Żółkwi (2 mile od K. odległej). Lud uważał tę banię jako szczerozłotą i jako taką podziwiał”¹².

NAZWY CZĘŚCI WSI

Na niższym szczeblu struktury nazewniczej badanej wsi znajdują się miana jej części. Według *Słownika geograficznego* podczas akcji pomiarów z 1854 roku podzielono Kamionkę Wołoską na dwie gminy katastralne: Kamionkę Wołoską z przysiółkami – Stare Siolo, Lipnik, Brzezina, Pomłynów, Moszczana, Hołe, Kruszyna, Pulce, oraz na Kamionkę Lasową z przysiółkami – Budy, Krzywe, Milawa, Peratyn, Bisków i Bobroidy.

Nazwa *Stare Siolo* > *Staresiolo* SG lub *Starawieś* Chand i Mp (z członem określanym opartym na ukr. *seło*, spolszczone *sioło*, lub na pol. *wieś*) ze względu na przydawkę chronologizującą wyraźnie wskazuje na kierunek i metrykę procesów osadniczych dotyczących całej Kamionki. Wyszły one od zachodniej górzyściej części wsi o warunkach fizjograficznych odpowiednich dla pasterskiej kolonizacji wołoskiej. Przydawka *Lasowa* SG lub *Leśna* Chand, Mp (: pol. *lasowy*, *leśny*, por. ukr. *lisowyj*, *lis'nyj*) wskazuje na gorsze warunki osadnicze tej części wsi: zalesienie, zmuszające podczas kolonizowania danego terenu do uciążliwej trzebieży lasu.

Pozostałe nazwy przysiółków wyznaczają kilka typów semantycznych. *Brzezina*¹³ (: pol. *brzezina* ‘las brzozowy’, por. ukr. *berezyna* ‘ts.’), *Kruszyna* (: pol. *kruszyna* ‘rodzaj krzewu’ – ukr. *krušyna* ‘ts.’), *Lipnik* (: pol. *lipnik* ‘las lipowy’, por. ukr. *lypnyk* ‘ts.’) wskazują na rodzaj zalesienia, *Krzywe* (: pol. *krzywy*, por. ukr. *krywyj*) na nieregularność kształtu jakiegoś obiektu fizjograficznego lub kulturowego (rzeki, lasu, pola, terenu w ogóle), *Hołe* (: ukr. *hołyj*, por. pol. *goły*) na teren otwarty w otoczeniu obszaru zadrzewionego. Suf. *-awa* oraz znaczenie rdzenia w nazwie *Milawa* sugerują, iż mamy tutaj do czynienia z pierwotnym

¹² Tamże.

¹³ W wypadku braku wariantów fonetycznych nazwy nie podaję źródeł jej eksploracji: SG, Chand, Mp.

hydronimem oznaczającym rzekę płytką (ukr. *mil-* < *měl-*, np. w *milkyj*, por. pol. *miałki*).

Sygnalem działalności osadniczej człowieka jest kulturowa nazwa *Budy* (: pol. *buda* > ukr. *buda*), oznaczająca nędzną zabudowę lub być może prowizoryczne chaty na terenie leśnym ludzi zajmujących się produkcją smoły, potażu. O gospodarczej działalności człowieka mówi nazwa *Pulce* < ukr. *Pilce* < *Pulce* < *Polce* (: ukr. *pole* < *polje*, por. pol. *pole*), która może być różnie interpretowana pod względem słowotwórczym: jako forma singularna z deminutywnym suf. *-ce* (por. strus. *pol'ce* 'pólko') oznaczająca małe pole, być może wydarte z lasu, lub jako nazwa zbiorowościowa z *-ce* (typ *Dolce* : *dól*, *Łażce* : *laz*) dla oznaczenia mieszkańców pól. *Moszczana* (: pol. *mościć*, por. ukr. *mostyty*) to nazwa sygnująca miejsce z wymoszczoną drogą lub przeniesiona z potoku (dziś *Moszczanka*) wymoszczonego, czyli dającego się przekroczyć w bród albo przejść mostkami.

Strukturę morfologiczną nazw dzierżawczych na *-ów*, *-in* mają: *Biszków* SG, Chand, Mp („po rusku *Biszkiw*” SG) oraz *Piratyn* SG, Chand, Mp // *Peratyn* SG. Ta ostatnia pochodzi od nazwy przezwiskowej ukr. *Pirata* < *Perjata* (: *pero*, por. pol. *pióro*), pierwsza zaś od pol. *Bieszek* (: *Bienedykt* // *Benedykt* lub *Biernat* // *Berenad*). Wtedy w formie ukr. *Biškiw* i byłoby wtórne do *o* w zamkniętej sylabie.

Nazwą zbiorowościową „etniczną” ośmieszającą mieszkańców pewnej części wsi – karmiących się bobrami – są *Bobroidy* (ukr. *bober* + *jisty*, por. pol. *bóbr* + *jeść*). Pośrednio toponim ten wskazuje na obecność bobrów w tej zapewne podmokłej części Kamionki.

NAZWY DWORZYSK

Kolejną warstwę ojkonomów stanowią miana dworzysk, które są podporządkowane nazwom omówionych wyżej części wsi. Przeważnie są to formy zbiorowościowe, nazywające ludzi tam zamieszkałych. Wśród nich dominują miana rodzinne (nazywane także rodowymi), których podstawą są przede wszystkim nazwiska. Te mogą mieć różną genezę.

Ze względu na typ semantyczny takiej podstawy daje się wyróżnić spora liczba ojkonomów utworzonych od nazwisk odmiennych pochodzenia chrześcijańskiego, głównie niesłowiańskiego: *Banachy* SG, MP // *Banachi* Chand (: pol. *Banadykt* // *Benedykt*, por. ukr. *Wenedycht* // *Wenedykt*), *Bruńce* (: pol. *Bruno*; możliwy suf. patronimiczny *-ce*), *Butryny* (: lit. *Bùtrimas*), *Chemycze* (: ukr. *Jochym* // *Jowchym*, *Ewchymija*, stukr. *Eftimij*; suf. patronimiczny ukr. *-içi* > pol. *-icze*), *Demczyny* (: ukr. *Demjan*, por. pol. *Damian*), *Denysy* SG, Mp // *Dynysy* Chand

(ukr. *Denys*, por. pol. *Dionizy*), *Dorosze* (: ukr. *Dorofej* lub *Chwedir* // *Fedir*, por. pol. rzadkie *Dorot(eusz)*), *Fedory* (ukr. *Chwedir* // *Fedir*, por. pol. *Teodor*), *Fedziury* (: jw.), *Grycaje* < ukr. *Hrycaje* (: ukr. *Hryhor*, por. pol. *Grzegorz*), *Harasymy* (: ukr. *Harasym* // *Herasym*), *Hrycaki* (: jw., zob. *Grycaje*; możliwy suf. patronimiczny *-aki*), *Hrycki* (: jw.; możliwy suf. patronimiczny *-ki*), *Hryńczuki* (: jw.), *Jacuny* (: pol. *Jacek* lub ukr. *Jakiw*, por. pol. *Jakub*; wtedy w nazwisku suf. ukr. *-c'*-; suf. patronimiczny ukr. *-čuki*), *Jonicze* SG, Mp // *Jonycze* Chand (: być może wołoskie *Jon*, por. mołdawskie ts., por. pol. *Jon* < niem. *Johan*; suf. patronimiczny *-icze* jw., zob. *Chemicze*), *Klimki* (w rejonie Krzywego) SG // *Kłymki* Chand, Mp (: pol. *Klimens* // *Klemens* – ukr. *Kłym*; możliwy suf. patronimiczny *-ki*), *Klimki* (w rejonie Pomłynowa) (: jw.), *Kościuki* (: ukr. *Kostjantyn*, por. pol. *Konstantyn*; suf. patronimiczny ukr. *-uki*), *Lewki* (: ukr. *Łewon* < *Ljewon*, por. pol. *Leon*; przy podstawie *Ljew* : *Ljewon* suf. patronimiczny *-ki*), *Lewoczki* (w pobliżu Lipnika) SG, Chand // *Łewoczki* Mp (: jw.; przy podstawie *Ljewko* : *Ljewon* suf. patronimiczny *-ki*), *Lewoczki* (w rejonie Piratyna) (: jw.), *Łesyki* (: ukr. *Ołeksij* // *Ołeksza*, *Łeksander* < *Ołeksander*, por. pol. *Aleksy*, *Aleksander*; możliwy suf. patronimiczny *-yki*), *Łucany* (pol. *Łucjan* // *Lucjan* – ukr. *Łukijan*, *Łuka*; wtedy w nazwisku suf. ukr. *-c'*-), *Łucyki* (w rejonie Pomłynowa) // *Sołtysi Łucyki* (: jw.; możliwy suf. patronimiczny *-yki*), *Łucyki* (w rejonie Bud) (:jw.), *Łunyki* i *Łunyki II* SG (: jw.; w nazwisku suf. ukr. *-n'*-; możliwy suf. patronimiczny *-yki*), *Maćki* (: pol. *Maciej*, por. ukr. *Matwij*), *Marki* (: pol. *Marek* – ukr. *Marko*), *Oleszczyńcy* (: jw., zob. *Łesyki*), *Omelasze* (: ukr. *Omeljan*), *Pawłyny* (: ukr. *Pawło*, por. pol. *Paweł*), *Petryki* i *Petryki II* SG (: ukr. *Petro*, por. pol. *Piotr*; możliwy suf. patronimiczny *-yki*), *Procyki* (: ukr. *Prokip*, por. pol. *Prokop*; w nazwisku suf. ukr. *-c'*-; możliwy suf. patronimiczny *-yki*), *Romacki* (!) SG // *Romachy* Chand, *Ronachy* (!) Mp (: pol. *Roman* – ukr. *Roman*), *Sawczuki* (w rejonie Pomłynowa) (: ukr. *Sawa*, por. pol. rzadkie *Sawa*; suf. patronimiczny ukr. *-čuki*), *Sawczuki* (w rejonie Krzywego) (: jw.), *Sawki* (: jw.), *Serafiny* (: pol. *Serafin*), *Stanczuki* SG // *Stańczuki* Chand, Mp (: ukr. *Ostap*; w nazwisku formant ukr. *-čuk* możliwy także przy pol. podstawie *Stanek* // *Stanko* : *Stanisław*), *Stanki* SG, Mp // *Stańki* Chand (: jw.; możliwy suf. patronimiczny *-ki*), *Stasinki* (: jw.; możliwy suf. patronimiczny *-ki*), *Stasiuki* (: jw.; suf. patronimiczny *-uki*), *Steciuchy* (: ukr. *Stepan*, por. pol. *Stefan*; w nazwisku suf. ukr. *-c'*-), *Stecyny* (w rejonie Starejwsi) SG // *Pod Górą Stecyny* Chand (: jw.), *Stecyny* (rejon Pulce) (: jw.), *Sulimy* SG // *Sułymy* Chand, Mp (: pol. *Sulimir*), *Tyśki* (: pol. *Tymoteusz* – ukr. *Tymofej* // *Timochwej*), *Wachny* (: pol. *Wacław*, *Wawrzyniec* lub ukr. *Wartlam*, *Wasyl*), *Zinki* (: ukr. *Zinowij*, por. pol. *Zenobiusz*; możliwy suf. patronimiczny *-ki*).

Strukturę przymiotnikową mają toponimy utworzone od nazwisk odimiennych: *Armiśczyne* (: ukr. *Artem*), *Dmytrynne* (*// Dmytryny*) (: ukr. *Dmytro*), *Łuczkowe* (: jw., zob. *Łucany*), *Małaszczyne* (: ukr. *Małachwij*), *Zacharkowe* (: pol. *Zachariasz* – ukr. *Zachar*).

Wśród nazwisk wykorzystywanych w ojkonimach familijnych dominującą grupę stanowią formy odapelatywne, w odróżnieniu od poprzedniej grupy antropimów na ogół nacechowane semantycznie.

Najliczniejszą grupę stanowią nazwy dworzysk tworzone od odapelatywnych podstaw antropimicznych przezwiskowych. Te derywowane od rzeczowników, substantywizowanych przymiotników, imiesłowów i czasowników mogą wskazywać na wygląd zewnętrzny i właściwości psychiczne człowieka. Tego typu charakterystyka mieszkańców dworzysk kryje się w ojkonimach: *Bahtaje* (: ukr. *bahłaj* ‘leniwy człowiek, darmożjad’), *Bielaki* (: pol. *biały*, zapewne dla oznaczenia człowieka o białych włosach, por. ukr. *biłyj*, *biłjak* ‘zając o białych włosach, biały grzyb’), *Biłuty* (: ukr. *biłyj*, por. pol. *biały*; nazwisko o znaczeniu jw.), *Biłyki* (: jw.), *Chromy* (pol. *chromy* ‘kulawy, ułomny’ – ukr. *chromyj* ‘chory’), *Czulindy* (: ukr. *čułynda* ‘osoba czuła’, por. pol. *czuły*), *Dobrotije* (: ukr. *dobrota* ‘to co dobre’, por. pol. potoczne *dobrota* ‘ts.’; w nazwisku suf. ukr. *-ij-*), *Dumy* (: pol. *duma* ‘myśl’, wtórnie ‘pycha’, zapewne dla oznaczenia ludzi zarozumiałych – ukr. *duma* ‘myśl’), *Hupki* SG *// Hubki* Chand, Mp (: ukr. *huba* ‘warga’ > pol. *huba* ‘grzyb na drzewie’, dla oznaczenia człowieka o dużych wargach; możliwy suf. patronimiczny *-ki*), *Korduby* SG *// Kurdoby* Chand (: ukr. *kordubatyj* ‘krzywy, sękowaty o drzewie, niezgrabny o człowieku’, por. stpol. *kord* ‘krótki miecz’ < śrniem. *korde* ‘sierpowaty, wygięty nóż’; w nazwie *Kurdoby* metateza *u – o < o – u*), *Korościele* (: ukr. *korosta*, por. pol. *krosta*, dla oznaczenia człowieka po ospie), *Kucany* (: pol. *kucy* ‘małego wzrostu’ – ukr. *kucyj*, por. *kucan* ‘niski człowiek’), *Kucy* (: jw.), *Kudryki* (: pol. *kudry // kudły* – ukr. *kudry // kudły*), *Kulawce* (: pol. *kulawy* – ukr. dial. *kuljawyj // ogólne kul’hawyj*), *Kulaje* (: ukr. *kulaj* ‘kulać, pięść’), *Kutynicze* (: ukr. *kuťyj* : *kuty // kowaty*, por. pol. *kuty* : *kuć*, dla oznaczenia człowieka tępego, „zakutego”; suf. patronimiczny ukr. *-yniči* > pol. *-inicze* lub ukr. *-iči* > pol. *-icze*; w tym ostatnim wypadku nazwisko na *-yn(i)a* z możliwą także podstawą pol. *kuty* : *kuć*), *Ladycze* SG *// Łahodycze* Chand, Mp (: ukr. *lahoda* ‘łagodność’, por. stp. *łagoda* ‘ts.’; suf. patronimiczny *-icze* jw.), *Libry* (: pol. *liber* ‘wolny’ : łac. *libertus*, lub od niem. *Lieber*), *Malce* (: pol. *mały* – ukr. *małyj*), *Mazany* i *Mazany II* SG (: pol. *mazany* : *mazać* ‘smarować, brudzić’ – ukr. *mazanyj* ‘pomazany, rozpieszczony’ : *mazaty*), *Ohoryłki* SG *// Ohorilki* Chand, Mapa (: ukr. *ohoriłyj* ‘opalony, osmalony’, por. strus. *ohoręłyj*, od *ohority*, por. pol. *ogorzały*, zapewne dla oznaczenia ludzi o ciemnej cerze). *Rebcy* SG *// Rebce*

Chand (: ukr. *rjabyj* ‘pstry, pokryty plamami’, por. pol. *jarzębaty* ‘pstry’, zapewne dla oznaczenia człowieka po ospie; w nazwie *Rebcy* zachukr. proces *re < rje < rja*), *Skulwy* (: pol. *skulić się* – ukr. *skułytyjsja*, dla oznaczenia ludzi zgarbionych, może łękliwych), *Suchoruki* (: ukr. *suchorukyj*, por. pol. *suchoreki*), *Zubale* (: ukr. *zub*, por. pol. *ząbal // zębal* ‘człowiek zębaty, kłótniwy, wyśmiewacz’, zapewne dla oznaczenia człowieka o dużych lub/i wystających zębach).

O właściwościach fizycznych i psychicznych człowieka mówią nazwy tworzone w sposób metaforyczny, wykorzystujące rzeczowniki, które odnoszą się do różnego rodzaju desygnatów stanowiących nie zawsze czytelną motywację przezwiska. Tego rodzaju antroponimy kryją się w ojkonimach: *Barany* (: pol. *baran* – ukr. *baran*), *Bardaki* (: ukr. *bardak* ‘gliniany garnek’ lub pol. *barda* ‘topór’; w tym ostatnim wypadku suf. *-aki* może być patronimiczny), *Bobyki* (: ukr. *bib* lub *bobyk* : *bib*, por. pol. *bób*, *bobik*; przy podstawie *Bob* : *bób* suf. patronimiczny *-i*), *Bułaje* (: pol. *bula* ‘guz’, por. też *bułka* > ukr. *bułka*), *Cyce* (: pol. *cyc* ‘piers matczyzna’ – ukr. **cyc*’, por. potoczne *cycja* < ps. **cicь*), *Gudzy* (pol. **gudz*, por. *zagudzować*, także częstsze *guz* > ukr. *gudz*, *guz*, *huz*), *Horecze* (: ukr. *horeč* ‘upał’, por. pol. dial. *gorąc* i *gorącz*), *Karpy* (: pol. *karp*, por. ukr. *korop* i dial. *karp*, pożyczka z języka polskiego), *Kiaciaki* (: pol. *kicia* ‘pieszczotliwa nazwa kota’, por. ukr. *kycja* ‘ts.’, lub od pol. *kita* ‘puszysty ogon lisa’, por. ukr. *kyta* ‘ts.’; możliwy suf. patronimiczny *-aki*), *Koczany* (w rejonie Piratyna) (: ukr. *kočan* ‘głęb kapuściany’ > pol. *koczan // kaczan*), *Koczany* (w rejonie Biskowa) (: jw.), *Kohuty* (: ukr. dial. *kohut*, por. pol. *kogut*), *Kołycki* (: pol. *kołycka* – ukr. *kołycka*), *Kopytki* (: pol. *kopyto* lub *kopytko* : *kopyto* – ukr. *kopyto* lub *kopytko* : *kopyto*; przy podstawie *Kopyto* : *kopyto* suf. patronimiczny *-ki*), *Łopaty* (: pol. *łopata* – ukr. *lopata*), *Morozy* SG, Chand // *Mrozy* Mp (: ukr. *moroz*, por. pol. *mróz*), *Salamachy* (: ukr. *sałamacha // sołomacha* ‘potrawa z jagieł’ > pol. *sałamacha* ‘ts.’), *Skaby* (w rejonie Bobroidów) (: ukr. *skaba*, por. pol. *sztaba*), *Skaby* (w rejonie Starejwsi) (: jw.), *Sernicze* (: ukr. *serna*, por. pol. *sarna*; suf. patronimiczny ukr. *-iči* > pol. *-icze*), *Struki* (: ukr. *struk*, por. pol. *strąk*), *Sledzie* SG // *Śledzie* Chand, Mapa (: pol. *śledź*, por. ukr. *seledec*’), *Wołki* (w rejonie Bobroidów) (: ukr. *wowk* < *wolk*, por. pol. *wilk*), *Wołki* (w rejonie Pomłynowa) (: jw.), *Włosy* (ukr. *wołos*, por. pol. *włos*), *Zakały* (w rejonie Bud) (: pol. *zakata* ‘osoba przynosząca wstyd’ – ukr. *zakał // zakata* ‘ts.’), *Zakały* (w rejonie Starejwsi) (: jw.).

Są wśród nazwisk mieszkańców dworzysk takie, które wskazują na zawód ich mieszkańców. Kryją się one w nazwach miejscowych: *Bodnary* (: ukr. *bodnar*, por. pol. *bednarz*), *Dobosze* (: pol. *dobosz* > ukr. *doboš // do(w)byš*), *Drabyniary* (: ukr. *drabyna*, por. pol. *drabina*), *Dudaki* (pol. *duda* – ukr. *duda*, dla oznaczenia muzykantów, którzy grali na dudach), *Garncarze* (: pol. *garncarz*, por. ukr. *honč-*

ar), *Karczmarze* SG // *Kaczmary* Chan // *Karczmachy* Mp (pol. *karczmarz* > *kaczmarz*, por. ukr. *korčmar*; forma *Karczmachy* pod wpływem nazwy sąsiedniego dworzyszczca *Salamachy*), *Kominiarze* (: pol. *kominiarz* > ukr. *komynjar* // *komynar*), *Komisarze* (: pol. *komisarz* ‘urzędnik, w stpol. zarządca dóbr’ > ukr. *komisar* ‘urzędnik państwowy’), *Kowale* (: pol. *kowal* – ukr. *kowal*’), *Gelety* SG // *Giletije* Chand, Mp (: ukr. *geleta*, *geletka* ‘skopek’ < rum. *gelită*, por. pol. *geleta* < łac. *galleta*¹⁴, dla oznaczenia wytwórców naczyń na potrzeby gospodarki pasterskiej; ze względu na suf. ukr. *-ij-* nazwa zawodowa żartobliwa), *Lepaki* SG // *Łepaki* Chand // *Łypaki* Mp (: pol. *lepak* ‘murarz’ : *lepić*, por. ukr. *lipyty*; w nazwie miejscowej *Ły-* < *Łe-* w wyniku ścieśnienia *e* w sylabie nieakcentowanej), *Olejarniki* SG, Mp // *Olearniki* SG, Chand (: pol. *olejarnik* ‘człowiek wyrabiający olej’, por. ukr. *olijnyk* ‘ts.’), *Pastuszyny* (: pol. *pastuszyna* ‘pastuch biedny, godny politowania’ – ukr. *pastușyna : *pastuch*), *Podsudki* (: ukr. *pidsudok* ‘członek sądu’, por. pol. *podśudek* ‘zastępca sędziego’), *Psiarki* (: pol. *psiarcz*, por. ukr. *psjar* // *psar*; suf. patronimiczny *-ki*), *Rybaki* (: pol. *rybak* – ukr. *rybak* // *rybołow* // *rybołowec*’), *Sendziuchy* SG // *Szendiuchy* Chand, Mp i *Sendziuchy* II SG (: pol. *sędzia*, por. ukr. *sudec*’ // rzadziej *suddja*), *Sidelniki* (: ukr. *sidel’nyk* ‘wytwórca siodeł’ // *łymar* // *rymar*, por. pol. *siodelnik* ‘ts.’), *Smolije* (: ukr. *smoła*, *smołyty*, por. pol. *smoła*, *smolić*, dla oznaczenia smolarza; suf. ukr. *-ij-* o funkcji jw., zob. *Gelety* // *Giletije*), *Szewcy* (: pol. *szewc* < *szwiec* – ukr. *šwec*’), *Teśluki* (: ukr. *teslja*, por. pol. *cieśla*; suf. patronimiczny ukr. *-uki*).

Godności i funkcje państwowo-kościelne oraz status społeczny oznaczają podstawy antroponimiczne ojkonimów: *Dejnegi* (: ukr. *dejneka* ‘chłop, który w 2. połowie XVII wieku brał udział w powstaniu na lewobrzeżnej Ukrainie’), *Djaczki* (: ukr. *djak*, *djačok* ‘kleryk, śpiewak, sługa kościelny’ > pol. *diak*, dla oznaczenia różnych funkcji pełnionych w cerkwi, obok rodzimego *żak*, *diakon*; przy podstawie antroponimicznej *Djak* : *djak* suf. patronimiczny *-ki*), *Dydycze* (: ukr. *didyč*, por. pol. *dziejcz*; nazwa może mieć charakter ironiczny), *Hołoty* (w rejonie Lipnika) (: ukr. *hołota*, coll. do *holjak* ‘golas, biedak’, por. stpol. *golota* ‘człowiek wolny, ale bez ziemi’, później z ukr. *holota* pogardliwie ‘pospółstwo’), *Hołoty* (w rejonie Bobroidów) (: jw.), *Popki* (: ukr. *pip* > pol. *pop*, dla oznaczenie duchownego w cerkwi; suf. patronimiczny *-ki*), *Popowicze* (: jw.; suf. patronimiczny ukr. *-owiči* > pol. *-owicze*), *Soltysy* (w rejonie Biskowa) (: pol. *soltys* > ukr. *sol’tys* ‘naczelnik wsi w Zachodniej Ukrainie’), *Soltysy* (w rejonie Starej Wsi), w tym *Soltysi Wolne* (1. człón jw.; człón odróżniający od pol. *wolny*, por. ukr. *wil’nyj*)

¹⁴ Według R. Richard (*Polnische Lehnwörter im Ukrainischen*, Berlin 1957, s. 50) jest to pożyczka z języka polskiego.

oraz *Soltysi Łuczyki* (l. człon jw.; człon odróżniający jw, zob. *Łucyki*), *Szlachta* (: pol. *szlachta* > ukr. *šljachta*; nazwa może mieć charakter ironiczny), *Władyki* SG // *Władyki* lub *Załużnie Chand* (: ukr. *władyka* ‘właściciel gospodarstwa, pan, zwierzchnik, biskup obrządku greckiego’ > pol. *władyka* ‘ts.’; nazwa może mieć charakter ironiczny).

Sporo ojkonomimów utworzono od podstaw antroponimicznych wskazujących na zachowanie człowieka. Te zaś nawiązują do czasowników i rzeczowników odczasownikowych. Podstawy takie występują w nazwach dworzysk: *Badany* // *Badanie* SG, *Bodany* MP (: pol. *badać*), *Buczmy* (: pol. *buczeć* – ukr. *bučaty*), *Chliszcze* SG, Mp // *Chłyszczce* Chand (: pol. *chłistać* // *chłastać* ‘bić, chłostać’ lub od *chłyst-*, por. *zachłysnąć się, zachłystywać się* – ukr. *chłystaty* ‘chłęptać, pić’), *Chocije* SG // *Hocije* Chand (: ukr. *chotity*, por. pol. *chcieć*; w nazwie suf. ukr. *-ij-*), *Czekile* SG (: pol. *czekać* – ukr. *čekaty*), *Czujhuki* SG, *Czujuki* Chand, Mp (: pol. *czuć* ‘słyszeć, odczuwać’ i *huk* – ukr. *čuty* ‘ts.’ i *huk*, być może dla oznaczenia ludzi słyszących tylko silne dźwięki, a więc przygłuchych), *Hopije* (: ukr. *hopaty* ‘podskakiwać’, wykrzyknienie *hop, hop*, por. pol. *hopnąć, hopać*, wykrzyknienie *hop, hop*; w nazwie suf. ukr. *-ij-*), *Kichi* (w rejonie Starejwsi) (: pol. *kichać*, por. ukr. *čchaty, čchmuty* – ukr. rzadkie *kychkaty* ‘śmiać się’, *kych, kich* dźwiękonaśladowcze dla wyrażenia śmiechu), *Kichi* (rejon Pulce) (: jw.), *Kipki* (: pol. *kipieć* ‘wrzeć, wylewać się’, por. ukr. *kypity* ‘ts.’, por. pol. *kipieć złością*, zapewne dla oznaczenia ludzi nerwowych), *Kudziany* SG // *Pod Górą Kudyny* Chand (: pol. *kud-*, por. gwarowe *przekudzić* ‘zniszczyć’ < ps. **kuditi*, lub od *kud, kuda* ‘wydawać głos podobny do kury’ – ukr. *kud-, kudkudakaty* ‘gdakać’), *Letije* (: ukr. *letity, litaty*, por. pol. *lecieć, latać*; w nazwie suf. ukr. *-ij-*), *Palidwory* i *Palidwory* II SG (: pol. *palić dwór*, por. ukr. *palyty dwir*, dla oznaczenia podpalaczy lub ludzi osiadłych na spalonych siedzibach), *Pistuny* (: ukr. **pistun* : *pistyty* obok *pestun* : *pestyty*, por. pol. *piastun* : *pieścić*), *Podkujmuchy* (: pol. *podkuć muchy*, por. ukr. *pidkuwały muchy*, dla określenia w sposób humorystyczny ludzi lekkomyślnych), *Skoropady* (: ukr. *skoro pasty, skoropadnyj* ‘szybko biegający’, por. pol. *skorochód* ‘ts.’), *Skuhry* (: ukr. *skuhu* ‘naśladowanie głosu świni’, *skuhotaty* ‘chrumkać’) *Swistuny* (: ukr. *swystun* ‘ten co świszczy’, wtórnie ‘człowiek pusty’, por. pol. *świstać*), *Zyhajły* SG, Mp // *Żyhajło* (: ukr. *dżyhaty* ‘uderzyć, ukąsić’ o owadach, por. pol. *dźgać, żgnąć*).

Wielorakość interpretacji podstaw antroponimicznych przezwiskowych dopuszczają następujące familijne nazwy dworzysk: *Hule* (: ukr. *hulja* ‘guz, gruczoł’, por. pol. *gula*, lub od ukr. *huljaty* > pol. *hulać*), *Kotyki* (: ukr. *kit* < *kot* lub od *kotyky* : *kit*, por. pol. *kot, kocik*, lub od ukr. *kotytsja*, por. pol. *kocić się*, lub od ukr. *kotyty* ‘toczyć, toczyć się, kłębić się’, por. pol. *kocić* ‘toczyć’, pożyczka z języka ukraińskiego-

go; przy podstawie *Kot* : *kot* suf. patronimiczny *-yki*), *Kulinicze* SG // *Kułyńcze* Chand (: ukr. *kułytytsja*, por. pol. *kulić się*, lub od ukr. *kulja*, por. pol. *kula*, lub od pol. *kuleć*; suf. patronimiczny ukr. *-iči* > pol. *-icze*), *Mandziuki* (: pol. *mądo* 'jądro' lub od ukr. rzadkiego *mandżaty* 'iść szybko'; suf. patronimiczny ukr. *-uki*), *Piziury* (: pol. *piz-*, por. *pizer* // *pizder* 'chuchrak, mizerak', lub od ukr. *pyzytysja* 'nadymać się'), *Szarki* (: pol. *szary*, gwarowe *szarek* 'obszarpaniec', 'jakiegokolwiek maści mający szatę' lub od ukr. *šarkyj* 'bystry', *šarkaty* 'szurać', *šaryj*, pożyczka z języka polskiego, obok rodzimego *siryj*), *Szmygle* (: ukr. *šmyhljaty* 'pędzić', por. pol. potoczne *śmigać* 'ts.', lub od pol. *śmigiel*, *śmigło*, *śmigły* 'smukły'), *Trutyki* (: ukr. *trutyty*, por. pol. *trącić*, lub od ukr. *trut* 'truteń'; przy podstawie *Trut* : *trut* suf. patronimiczny *-yki*).

Przezwoiskowa lub odzawodowa podstawa może się kryć w ojkonimach: *Łapije* (!) (w rejonie Bobroidów) SG // *Łupije* Chand, Mp (: ukr. *lupyty* 'oczyszcza ze skóry', wtórnie 'śmiać się', por. pol. *łupić* 'zdziierać skórę', wtórnie 'odzierać kogoś z pieniędzy'; w pierwszym wypadku nazwa należałaby do zawodowych, oznaczając ludzi trudniących się odzieraniem zwierząt ze skóry albo hycli; wariant *Łapije* od ukr. *lapaty*, por. pol. *łapać*, tę interpretację by potwierdzał; w nazwie suf. ukr. *-ij-*), *Łupije* (w rejonie Lipnika) (: jw.), *Łuszczyki* (w rejonie Piratyna) SG, Chand // *Łuszczaki* Mp (: pol. *łuszczyć* 'oczyszczać z łuski', wtórnie 'odzierać z czegoś, rabować' – ukr. *łuščyty* 'zdejmować korę, skórę', czyli antroponim i ojkonim o znaczeniu jw. *Łupije*), *Łuszczyki* (w rejonie Biskowa) (: jw.), *Muliki* (: pol. *mulić* 'zamulać', por. ukr. *mułyty*, lub od pol. *muł*, lub od *mulik* : *muł*, por. ukr. *muł*, *mułyk*, lub od pol. *mulik* 'murarz', lub od ukr. *mułytytsja* // *muljatysja* 'być niezdecydowanym'; przy podstawie *Muł* : *muł* suf. patronimiczny *-ki*).

Podstawa przezwoiskowa lub nazwa godności może być w nazwie dworzyska *Klebany* (: pol. gwarowe *kleban* < *pleban* lub od ukr. *kleban* // *klebanja* 'kape-lusz').

Podstawę antroponimiczną przezwoiskową odapelatywną lub odimienną mają ojkonimy: *Bryki* (pol. *brykać* – ukr. *brykaty* lub od pol. *Brykcy*), *Lukacze* < prawdopodobnie *Łukacze (pol. *Łukasz* // *Łuka* – ukr. *Łuka*, *Łukijan* lub od pol. *luk* – ukr. *luk*; w nazwie miejscowej *L-* < *Ł-* w wyniku hiperpoprawnej ucieczki od ukr. *ł* < *l'* jak w poświadczonym źródłowo *Ladycze* < *Łahodycze*), *Sechny* (: pol. *schnąć* lub ukr. *Semen*), *Panejki* (: ukr. *Panas* < *Opanas*, *Pankrat*, *Pantalejmon*, por. pol. *Pankrac*, lub od ukr. *pan* < pol. *pan*; w nazwisku formant ukr. *-ejko*).

Jednorodną formalnie grupę stanowią ojkonimy zbiorowościowe w formie mianownika liczby mnogiej utworzone od przymiotnikowych nazwisk na *-ski*, *-cki* o różnorodnej genezie – odapelatywnej i odimiennej: *Bileckie* Chand // *Bilecki* Mp

(: ukr. *bilk-*, por. *bilka* ‘wiewiórka’, *biłok* ‘białko’, por. pol. *białko*; końcówka *-i* wtórna do form rzeczownikowych typu *Kipki*, *Struki*), *Czerwińskie* (: pol. *czerwony*, *czerwień*, *czerw* – ukr. *čerwin*’, *čerwonyj*), *Galińskie* (: pol. *Gala* : *Gawel* lub od pol. *Galina* < ukr. *Halyna*), *Gawrońskie* (: pol. *gawron*, por. ukr. *hawran* // *hajworon* // *kaworon*), *Misińskie* (: pol. *miś* ‘niedźwiedź’), *Stadnickie* (w rejonie Lipnika) (: pol. *stadnik* ‘dozorca stada, samiec w stadzie’, por. ukr. *stadnyk* ‘pastuch’), *Stadnickie* (w rejonie Piratyna) SG, Chand // *Stadnicki* Mp (: jw.), *Stradeckie* (: pol. *stradać* ‘utrącić’, stpol. *strada* ‘bieda’ – ukr. *stradaty* // *strażdaty* ‘cierpieć’), *Swiderskie* (: pol. *świder*, por. ukr. *swerdel* // dial. *swider*, zapewne pożyczka z języka polskiego), *Szymańskie* (: pol. *Szyman* // *Szymon*, por. ukr. *Semen*), *Żurawieckie* (: pol. *żurawiec* ‘rodzaj rośliny’, *żuraw* – ukr. *żurawec*’, *żuraw* // *żurawel*’), *Żytowieckie* (: pol. *żyto* – ukr. *żyto*). We wszystkich nazwiskach stanowiących bazę powyższych toponimów mogą się kryć podstawy ojkonimiczne nawiązujące do podanych wyżej podstaw, np. *Szymańskie* : *Szymany* : *Szyman*; *Stadnickie* : *Stadniki* : *Stadnik*.

Wśród nazw dworzysk na *-skie*, *-ckie* mogą być miana odśrodkowe charakteryzujące mieszkańców danego miejsca ze względu na jego właściwości naturalne: *Dąbrowskie* (: pol. *dąbrowa*, por. ukr. *dubrowa*), *Pisockie* // *Pisockich* SG (: ukr. *pisok*, por. pol. *piasek*; końcówka *-ich* w *Pisockich* wskazuje na pluralny charakter nazwy *Pisockie*), *Podstawskie* (: pol. *pod stawom*, por. ukr. *pid stawom*), *Sosnińskie* Chand // *Sosnyński* Mp (: pol. *sośnina* ‘las sosnowy’ – ukr. *so-snyna* ‘ts.’; końcówka *-i* jw., zob. *Bileckie*). Te same apelatywa mogły być podstawą dla odpowiednich nazwisk. Wtedy te jako możliwe formy importowane wraz z ich nosicielami nie charakteryzowałyby już ich miejsca zasiedlenia.

Do podstaw nazwiskowych odetnicznych lub bezpośrednio do podstaw etnicznych nawiązują ojkonimy: *Czechy* (: pol. *Czech* – ukr. *čech*), *Lechowce* (: ukr. *ljech* < *ljach* ‘Polak’, wcześniej ‘członek polskiej grupy etnicznej Łędz(i)an’; suf. patronimiczny ukr. *-owci* > pol. *-owce*), *Mazuraki* (w rejonie Starejwsi) (: pol. *Mazur* > ukr. *mazur*; suf. patronimiczny *-aki*), *Mazuraki* (rejon Krzywe) (: jw.), *Mazury* (: jw.; dworzysko w sąsiedztwie wsi Wólka *Mazowiecka*), *Szwedy* (: pol. *Szwed* – ukr. *šwed*). W wypadku wykorzystania w nazwach dworzysk jako podstawy nazwiska odetnicznego jego rola wyznacznika etnosu danej grupy osadniczej mogła być zerowa ze względu na nierzadko okazjonalną motywację tego typu nazwisk.

Na sąsiedztwo dworzyska *Czechy* wskazuje ojkonim *Podczechy*.

Nazwami zbiorowościowymi charakteryzującymi mieszkańców ze względu na fizjograficzne lub kulturowe właściwości miejsca mogły być: *Berezowce* (: ukr. *bereza*, por. pol. *brzoza*), *Budzany* (: pol. *buda* > ukr. *buda*), *Hnilce* (: ukr. *hnyl*’

'zgnilizna', *hmyłyj*, por. pol. *zgniły*), *Mysiany* // *Myszany* SG // *Mysany* Chand, Mp (: ukr. *mys* 'część łądu wcinającego się w rzekę'), *Plesaki* (: ukr. *pleso* 'jezioro, rzeka między zakrętami, kolano rzeki'). Na „etniczny” charakter tych nazw zdaje się wskazywać znaczenie ich podstaw oraz struktura na *-any, -(ow)ce*.

Charakteryzować ludzi ze względu na właściwości naturalne miejsca mogą nazwy o innej jeszcze strukturze morfologicznej: *Nurki* (: pol. *nurzać* – ukr. *nurjaty*, być może dla oznaczenia ludzi zanurzonych, schowanych w lesie, w bagnach), *Peretiatko* (w rejonie Bobroidów) SG // *Peretiatki* Chand, Mp (: ukr. *peretjaty*, por. pol. *przeciąć*, być może dla oznaczenia ludzi zamieszkałych w pobliżu grobli przecinających bagno), *Peretiatki* (w rejonie Pomłynowa (: jw.)), *Peretiatki* (w rejonie Biskowa) (: jw.). Jako „etniczna” odśrodkowa może być interpretowana nazwa *Zahajły* SG, MP (: ukr. *za hajem*, por. pol. *za gajem*; suf. *-ły* w funkcji substancywizującej wpisuje derywat ze względu na formę jego podstawy w typ nazw na *-ajły* o nacechowaniu emocjonalnym ujemnym).

Podobny charakter odśrodkowy może mieć nazwa zbiorowościowa *Borowe* SG, Chand (: pol. *bór* – ukr. *bir* < *bor*) realizowana także z końcówką *-i* rodzaju męskoosobowego jako *Borowi* Mp. Formę liczby mnogiej z końcówką *-y* dopasowaną do wzorca nazw odrzeczownikowych na *-y* (typu *Bodnary*, *Karpy*) mają *Krzywy* (: pol. *krzywy*, por. ukr. *krywyj*), *Łozowy* (w rejonie Bobroidów) SG, Chand (: pol. *łoz* – ukr. *loza*) określane także za pomocą formy przymiotnika złożonego *Łozowe* Mp. Podobną oboczność form obserwujemy u nazwy *Załuzny* (!) (w rejonie Biskowa) Mp (: pol. *za lugiem* – ukr. *za luhom*) // *Władyki* albo *Załuznie* (w rejonie Biskowa) SG Chand. Te same apelatywa jako podstawy nazwisk importowanych wraz z nowymi osadnikami nie byłyby już motywowane właściwościami fizjograficznymi danego miejsca osiedlenia.

Jako singularne przymiotnikowe fizjograficzne lub pluralne, wskazujące na mieszkańców danego miejsca o określonych właściwościach środowiskowych, można potraktować następujące ojkonimy: *Grabowe* (: pol. *grab*, por. ukr. *hrab*), *Horbowe* (: ukr. *horb* 'pagórek', por. pol. *garb*), *Łozowe* (w rejonie Starejwsi) (: jw., zob. *Łozowy*), *Podlipne* (: *pod lipą*, por. ukr. *pid typoju*), *Załuzne* (w rejonie Starejwsi) SG, *Zagórne* SG // *Zagórnice* Chand, Mp (: pol. *za górą*, por. ukr. *za horoju*; w nazwie *Zagórnice* suf. *-nie* pod wpływem wzorca przymiotników miękkotematowych, por. kresowe *górnij* // *górnij*, *niżnij* // *niżnij*), *Zabolotne* (w rejonie Bobroidów) Chand // *Zabolotnie* Mp (: ukr. *za bołotom*, por. pol. *za błotem*; w nazwie *Zabolotnie* suf. *-nie* jw.), *Zabolotnie* (w rejonie Piratyna) (: jw.), *Zagórnice* Chand // *Zagórne dolinne* SG (: pol. *za górą*, por. ukr. *za horoju*), *Zielone* (: pol. *zielony*, por. ukr. *zelenyj*). Typ semantyczny tych ojkonimów (fizjograficzne lub „etniczne” odśrodkowe) może być rozpoznany na podstawie form przypadków za-

leżnych: w liczbie pojedynczej lub mnogiej. Te ostatnie tworzone wprost od odaplatywnych nazwisk w wypadku mian importowanych wraz z nowymi osadnikami nie charakteryzowałyby już właściwości miejsca ich osiedlenia.

Fizjograficzny charakter mają nieliczne miana dworzysk występujące w formie rzeczownikowej: *Dąbrówka* (: pol. *dąbrówka* ‘dębowy las’, por. ukr. *dubriwka* ‘ts.’), *Gorajec* // *Horajec* Chand, Mp (: pol. *goraj : *góra* – ukr. *horaj : *hora*), *Kamionka* (w rejonie Bobroidów) (: pol. *kamiony*, por. ukr. *kamjanyj* // *kaminnyj*), *Laki* (!) (w rejonie Lipnika) SG // *Łąki* Chand (pol. *łąka*, por. ukr. *łuka*), *Łaki* (!) (w rejonie Piratyna) SG // *Łąki* Chand (: jw.), *Liteply* i *Liteply* II SG (: ukr. *liteplo* ‘ciepła woda’), *Ruda* (: pol. *ruda* ‘bagno, ziemia z rudą’ – ukr. *ruda*), *Wolkowica* (ukr. *wowk* < *wołk*, por. pol. *wilk*), *Zapiasek* (: pol. *za piaskiem*, por. ukr. *za piskom*), *Za Rzeką* (: pol. *za rzeką*, por. ukr. *za rikoju*), *Zastawie* (: pol. *za stawem* – ukr. *za stawom*).

Na kolonizacyjną i gospodarczą działalność człowieka wskazują nazwy kulturowe: *Majdan* (// *Krzywe*) (: ukr. *majdan* ‘plac niezabudowany, plac targowy, plac w lesie przy trzebieży, pędzeniu smoły’ > pol. *majdan*), *Nowiny* (: pol. *nowina* ‘ziemia nigdy nieorana, zaorana po raz pierwszy’, por. ukr. *nowyna* ‘ts.’), *Pasieki* (: pol. *pasieka*, por. ukr. *pasika*). Do obiektu sakralnego odnosi się nazwa *Cerkiew* (: ukr. *cerkwa* > pol. *cerkiew*), a do rozrywkowego, karczmy – *Ulanka* (: ukr. *ulan* ‘jeździec tatarski’ > pol. *ulan*). Pamiątkowy charakter ma nazwa *Nowy Świat* (: pol. *nowy świat*, dla oznaczenia Ameryki w opozycji do *starego świata*, Europy, por. ukr. *nowyj swit* ‘ts.’).

Kulturowymi nazwami odaplatywnymi lub familijnymi odantroponimicznymi przezwiskowymi są: *Koszele* SG // *Koszyle* lub *Kokały* Chand (: pol. *koszela* ‘duża koszalka’ – ukr. *košil*, *košelja* ‘koszyk, koszalka, rodzaj pomieszczenia do zsypywania ziarna’; ze względu na to ostatnie znaczenie możliwy jest charakter kulturowy toponimu oznaczającego spichlerz; mogło to być także miejsce ogrodzone płecionym płotem, por. dłuż. *košela* ‘ogrodznie, koszara, szałas’), wariant *Kokały* (: pol. dzwiekonaśladowcze *ko*, *ko*, *kokać* ‘wydawać głos podobny do kurzego gdakania’ – ukr. *kokatity* ‘gdakać’, ale także *kokaty* ‘strzyc przede wszystkim owce’: wtedy być może zachodziłby związek z nazwą *Koszele* ‘obejście ogrodzone płecionym płotem *koszela*, gdzie strzygą owce’), *Punie* (: pol. gwarowe *punia* szopa na siano’ lub od ukr. *pun* ‘rodzaj żaby’).

Fizjograficznymi nazwami odaplatywnymi lub familijnymi odantroponimicznymi przezwiskowymi są: *Horby* (: ukr. *horb*, por. pol. *garb*), *Suszki* (: pol. *suchy* o człowieku lub suchym miejscu, drzewie – ukr. *suchyj* ‘ts.’) oraz *Szumy* (pol. *szum* ‘odgłos’ – ukr. *šum* ‘ts.’, a także ‘wir wodny’).

Nazwą etniczną lub familijną przezwiskową są *Turki* (: pol. *Turek* – ukr. *turok* lub od pol. *turkać*, *turkotać* – ukr. *turkaty* // *turčaty* lub od ukr. *turko* ‘nazwa wołu z rogami’).

Nazwami „etnicznymi” charakteryzującymi mieszkańców ze względu na właściwości miejsca lub mianami familijnymi przezwiskowymi mogą być: *Cholody* (w rejonie Bobroidów) (: ukr. *cholod*, por. pol. *chlód*, dla oznaczenia mieszkańców miejsca chłodnego, nad wodą, zacienionego), *Cholody* (w rejonie Milawy) (: jw.), *Terluki* (: ukr. *terło* ‘miejsce tarła’, por. pol. *tarło* ‘ts.’, a także ‘przyrząd do tarcia, część zbroi’; suf. ukr. *-uk* w funkcji przynależnościowej – w pierwszym wypadku oznaczałby przynależność do osoby, w drugim do miejsca).

Ojkonimami z nieczytelnymi odantroponimicznymi podstawami są: *Czausy*, *Łokasze*, *Drusy* SG // *Dżusy* Chand // *Dzusy* Mp, *Hobryny*, *Pidereckie*, *Rykmasy*, *Spedy*. Są wśród nich onimy tworzone od podstaw obcych: tureckiej – *Czausy* (w rejonie Bobroidów) (: tur. *caus* ‘zbieacz podatków’), *Czausy* (rejon Krzywe) (: jw.); zapewne wołoskiej – *Dżusy* (zniekształcone w *Drusy*, *Dzusy*) i być może niemieckiej – *Hobryny* (: niem *Gobert* < *Gotbert*; w nazwisku ukr. *h* < *g* i suf. *-yna*).

NAZWY OBIEKTÓW FIZJOGRAFICZNYCH

Przedstawione wyżej nazewnictwo dworzysk wpisuje się w mapę toponomastyczną wyznaczoną przez miana obiektów fizjograficznych: rzek, lasów, łąk, sianożęci, wzgórz, bagien i innych nieużytków.

Oś sieci wodnej wyznacza rzeka *Rata* (: ps. **rat-* ‘walka, bój’, zapewne dla oznaczenia rzeki gwałtownej, burzącej). Charakter fizjograficzny ma również nazwa dopływu *Biała* (: pol. *biały*, por. ukr. *biłyj*), a kulturowy miano *Moszczana* SG, Mp (przeniesiona na omawianą już nazwę przysiółka *Moszczana* lub odwrotnie – od tej nazwy pochodna) realizowana również w formie substantywizowanej *Moszczanka* Mp. Być może na rzekę ucywilizowaną – obmurowaną – wskazuje nazwa *Muranka* (: pol. *mur* > ukr. *mur*). Wtórny do nazwy terenowej kulturowej lub fizjograficznej jest hydronim *Pogorzelska* (: pol. *pogorzelsko*, por. ukr. *po-hority*).

Na obecność wzgórz w Kamionce wskazują wprost *Horby* (: ukr. *horb*, por. pol. *garb*) i *Wysoka Hręda* (: pol. *grzęda* z ukr. *h* < *g*, por. ukr. *hrjada*). Do wniesienia odnosi się nazwa fizjograficzna *Wółkowica* (ponowiona jako wspomniana już nazwa dworzyska *Wółkowica*). Dzierżawczy odnazwiskowy charakter ma nazwa góry *Klepacka* (: pol. *klepać*, por. ukr. *klepaty*). Pośrednio na wzniesienie

wskazuje lokalizująco fizjograficzna nazwa nieużytków *Zawyże* (: pol. *wyż-*, np. *wyżej*, por. ukr. *wyś-*, np. *wyščyj*). Niejasne miano ma góra *Niedziecha*.

Łąki i sianożęci są sygnowane takimi nazwami fizjograficznymi, jak *Ług* (: pol. *lug*, por. ukr. *luh*), *Niedźwiedzie Łozy* (: pol. *niedźwiedź* i *łozą*, por. ukr. *wedmid* i *łozą*), *Rysie Łozy* (: pol. *rys* i *łozą* – ukr. *rys'* i *łozą*). Na teren wcześniej zagospodarowany wskazuje kulturowa nazwa łąki *Dworzyska* (: pol. *dworzysko* 'miejsce po gospodarstwie', por. ukr. *dworyšče* 'ts.').

Do lasu odnoszą się wymienione już fizjograficzne nazwy wzniesień: *Horby* i *Wysoka Hręda*. Wprost na rodzaj zalesienia wskazuje *Hrabnik* (: ukr. *hrab*, por. pol. *grab*). Zapewne fizjograficzna jest nazwa *Dyszczyska* (: pol. *deszcz*, por. ukr. *došč*, dla oznaczenia lasu ściągającego deszcz; w nazwie $y < e$ w wyniku ukr. ukania). Pierwotną polanę w lesie prawdopodobnie sygnuje fizjograficzne miano *Łysyny* (: ukr. *łysyna* 'polana w lesie', por. pol. *łysina* 'ts.'), a do bagna odnosi się *Kruszyna* (także nazwa omawianego już przysiółka).

TYPY SEMATYCZNE I SŁOWOTWÓRCZE OGÓŁU NAZEWNICTWA MIEJSCOWEGO I WODNEGO

Wyżej przedstawione nazwy tworzą układ hierarchiczny: a) najdawniej, w XV wieku, odnotowane miano całej wsi *Kamionka* > *K. Wołoska*, b) późne XIX-wieczne administracyjne nazwy jej dwóch podstawowych części: *Starawieś* i *Kamionka Lasowa*, c) kilkanaście nazw przysiółków narastających w ciągu kilkusetletniego rozwoju wsi wraz z d) blisko 270 podporządkowanymi im nazwami dworzysk. Ojkonimia ta wpisana jest od początku w pejzaż miejsca sygnowany kilkoma hydronimami i otwartą listą mikrotoponimów – w danym studium opartą na późnym tylko XX-wiecznym jednym źródle – szczegółowej mapie 1:100 000.

Nomenklatura wszystkich warstw poza nazwami dworzysk wskazuje głównie na właściwości naturalne terenu (*Biała*, *Horby*, *Krzywe*), w mniejszym stopniu uwzględnia cywilizacyjne cechy nabyte w wyniku działalności człowieka (*Budy*, *Pasieka*, *Pomłynów*). Najliczniejsza zaś grupa nazw dworzysk – siedzib człowieka – jest przeważnie odantroponimiczna: oparta na jego nieczytelnym imiennictwie chrześcijańskim (*Jacuny*, *Maćki*, *Stecyny*, *Szymańskie*) i niekiedy niechrześcijańskim obcym (*Czausy*, *Dżusy*) bądź jest motywowana semantycznie, określając właściwości fizyczne i psychiczne mieszkańców (*Chromy*, *Kipki*, *Kulawce*, *Zubale*), ich zachowanie się (*Buczmy*, *Kichi*, *Skulwy*), zawód i status społeczny (*Mielniki*, *Szewcy*, *Popowicze*, *Soltysy*), etnos (*Czechy*, *Lechowicze*, *Mazuraki*) oraz warunki bytowania (*Budzany*, *Berezowce*, *Plesaki*).

W rezultacie wyboru odpowiednich podstaw, traktowanych niekiedy metaforycznie, oraz/albo w wyniku zastosowania odpowiednich formantów są ojkonimy nierzadko nacechowane emocjonalnie, zwykle ujemnie. Takie są np.: formy prymarne – *Cyce, Barany, Sałamachy, Struki*; na *-al-* – *Zubale*; *-ij-* – *Letije, Łapije, Smolije*; na *-ach-* – *Banachy, Romachy*; na *-uch-* – *Sendziuchy, Steciuchy*; na *-r-* – *Skuhry*; na *-ur-* – *Fedziury, Piziury*; na *-or-* – *Fedory*; na *-un-* – *Jacuny*; na *-yn-* – *Stecyny, Pastuszyny, Pawłyny*; na *-ut-* – *Biluty*; na *-w-* – *Skulwy*; na *-l-* – *Czekile*; na *-ind-* – *Czulindy*. Ośmieszający charakter mają złożenia w rodzaju *Bobroidy, Podkujmuchy*. Rzadziej ujawnia się serdeczny stosunek do sąsiadów, jak w wypadku formacji z sufikalnym hipokorystycznym: *-n-* < *-ń-* – *Łunyki* < *Łuniki*; *-sz-* – *Dorosze*; *-c-* – *Łucyki, Procyki*; *-ejk-* – *Panejki*.

Toponimy i hydronimy niezależnie od typu podstawy (antroponimicznej lub innej) są tworzone według prostych reguł słowotwórczych. Najczęściej występują formacje prymarne derywowane metodą semantyczno-leksykalną, które zawierają w liczbie pojedynczej lub mnogiej gotowe już postaci rzeczownikowe (*Brzezina, Cerkiew, Ług, Łąki, Budy, Cyce, Mazury*) lub przymiotnikowe (*Hole, Borowe // Borowi, Dmytrynne, Sośnińskie // Sosnyński, Żurawieckie*). Rzadkie są prymarne struktury analityczne rzeczownikowo-przymiotnikowe w rodzaju *Stara Wieś > Starawieś // Stare Siolo > Staresiolo, Nowy Świat, Kamionka Lasowa*, wyjątkowo pojawia się złożenie przyimkowo-rzeczownikowe charakterystyczne dla mikrotoponimii, tu przywołanej w ograniczonym zakresie – *Za Rzeką*. Przejawem tendencji do syntetyzacji takich form jest w analizowanym zbiorze nazwa *Zastawie*. W obrębie najliczniejszych nazw odantroponimicznych przeważają prymarne nazwy familijne utworzone na drodze derywacji sufiksальной. Ich zróżnicowanie morfotaktyczne wiąże się już ze strukturą nazwisk, nazw zawodowych, stanowych lub etnicznych – jak to wykazano wyżej – znacznie zróżnicowaną. Poza ojkonimami prymarnymi równymi podstawom: *Czechy, Koczany, Wołki, Struki*, statystycznie wyróżniającą się grupę stanowią formacje z formantami oznaczającymi przynależność do osoby (patronimicum) lub miejsca („etniczna” nazwa odśrodkowa): na *-(cz)uki* – *Kościuki, Sawczuki, Terluiki*, na *-owce* – *Berezowce, Lechowce*, na *-icze* – *Jonicze, Sernicze*, na *-aki* – *Hrycaki, Plesaki*. Formami patronimicznymi mogą być nazwy na *-ki* w rodzaju *Popki, Lewki, Sawki, Stanki* lub na *-i(-y)ki* – *Łuniki, Łycyki, Procyki*, jeśli ich podstawy antroponimiczne potraktować jako patronimika, a nie formy hipokorystyczne. Wyjątkowe w badanym materiale są odantroponimiczne singularne formy starych dzierzawczych przymiotników prostych na *-in*: *Pirатыn*, czy na *-ów*: *Biszków*, a w formie przymiotników złożonych nazwy na *-(yn)ne*: *Dmytrynne, Małaszczyne* czy na *-owe*: *Zacharkowe, Łuckowe*. Takie jednak odapelatywne formy, jak *Borowe, Hrowowe, Grabowe* ze względu na

ich homonimiczny charakter w mianowniku mogą być także nazwami zbiorowościowymi. Typ na *-ów*, choć tu słabo reprezentowany, był na tyle zakotwiczony w systemie nazewniczym badanej okolicy, że stał się wzorcem dla nazwy kulturowej *Pomłynów*. Innym przykładem form sekundarnych derywowanych sufikasalnie dopiero na poziomie toponimii może być nazwa wodna, potem miejscowa na *-awa*: *Milawa*, czy nazwa karczmy na *-ka*: *Ulanka*.

STRATYGRAFIA NAZEWNICZA

Przedstawione nazewnictwo oparte w przeważającej większości na materiale XIX- i XX-wiecznym jest wynikiem rozwoju ilościowego i niekiedy zapewne jakościowego, począwszy od dostępnych źródłowo zapisów dla Kamionki z XV stulecia. Brak materiałów sprzed XIX wieku uniemożliwia ustalenie wprost stratygrafii tej nomenklatury. Można wnioskować pośrednio na podstawie rangi osadniczej danego miejsca, iż najwcześniej pojawiły się nazwy podstawowych części wsi, wśród których dominują fizjograficzne (*Brzezina, Hole, Kruszyna Krzywe, Lipnik, Milawa*), rzadziej występują kulturowe (*Budy, Pomłynów*). Jedne i drugie o możliwej metryce z każdej epoki – charakterystyczne również dla mikrotoponimii (*Wółkowica, Horby, Zawyże*) – będą później zdominowane przez nazwy zbiorowościowe odantroponimiczne familijne: przezwiskowe od podstaw apelatywnych (*Barany, Struki, Zakaly*) i odśrodowiskowe (*Berezowce, Borowi // Borowe*), odimienne (*Fedory, Stanki*), od nazw zawodów i stanów (*Bodnary, Rybaki, Popki, Władyki*) oraz od etnonimów (*Mazury, Szwedy*).

O czasie powstania i produktywności nazw familijnych w omawianej Kamionce można orzekać na podstawie wyników studiów przeprowadzonych przez H. Górnowicza dla szerszego terytorium Rusi Czerwonej, w którego kontekście Kamionka winna być rozpatrywana. Nomenklatura ta mieści się w przedziale XV-XX wiek, ze szczególnym okresem nasilenia po XVI stuleciu¹⁵. W Kamionce, jak w każdej podobnej wsi, przyrost tego rodzaju nazw był zależny od lokalnych procesów demograficznych. Przeważała w ciągu wieków tendencja wzrostowa, choć nie da się wykluczyć również procesów regresywnych, o czym świadczy np. XX-wieczna nazwa *Dworzyska* dla pustki osadniczej. Do miejsca kiedyś zasiedlonego mógł się także odnosić mikrotoponim *Pogorzelska*. Zmianę rangi gospodarczej jednego z przysiółków sygnalizuje jego nazwa *Pomłynów* z przedrostkiem chronologizującym *Po-*. O nawarstwianiu się nazewnictwa mogą świadczyć człony nume-

¹⁵ H. Górnowicz, *Studia nad rodowmi nazwami miejscowymi w języku polskim na tle innych języków słowiańskich (syntza)*, Gdańsk 1968, s. 105–109, 135–139.

ryczne takich nazw, jak *Litepły I i Litepły II*, *Łunyki I i Łunyki II*, *Mazany I i Mazany II*, *Palidwory I i Palidwory II*, *Petryki I i Petryki II*, *Sendziuchy I i Sendziuchy II* oraz powtarzające się w różnych częściach Kamionki nazwy dworzysk w rodzaju *Czausy*, *Klimki*, *Łuczyki*, *Mazuraki*, być może zakładane przez członków tej samej rozrastającej się rodziny.

O stosunkowo późnej metryce całej tej nomenklatury odantroponimicznej świadczy prawie zupełny brak podstaw wyrażonych imionami słowiańskimi, charakterystycznymi dla starej średniowiecznej toponimii. Wyjątek stanowi *Sulim* : *Sulimir*, w nawie miejscowej *Sulimy II Sułymy*, oraz być może miana *Stasiuk*, *Stasinko(-nek)* : *Sanisław*, w nazwach miejscowych *Stasiuki*, *Stasinki*, o ile nie są one pochodne od ukr. *Ostap*. Jeśli nawet w tych ostatnich ojkonimach byłby ukryty *Stanisław*, to imię to usankcjonowane przez Kościół katolicki można traktować jak wszystkie inne chrześcijańskie obcego pochodzenia, powszechne po XVI wieku.

Spośród starych średniowiecznych morfologicznych wyznaczników form toponomastycznych należy wymienić sufiksy przymiotnika prostego *-ów*, *-in* obecne w nazwach dzierżawczych przysiółków wsi *Biszków* i *Piratyn*. Ten stary typ, który zachował swoją żywotność i później, mógł stać się wzorcem dla nowszej nazwy kulturowej *Pomłynów*. Dawny również suf. patronimiczny ps. **-itjb* > ukr. *-ič*, podobnie jak nowsze odojcowskie formanty *-(cz)uk*, *-ak*, *-i(-y)k*, *-ec*, *-ek(-ko)*, realizują się w nazwiskach przenoszonych później w dowolnym czasie w formie liczby mnogiej do nazw miejscowych (*Sernicze*, *Popwicze*, *Stańczuki*, *Hrycaki*, *Procyki*, *Bruńce*, *Lewki*). Według średniowiecznego starego typu przynależnościowego na *-owce* mogły być tworzone w dowolnym czasie nazwy w rodzaju *Lechowce* czy *Berezowce*. Nowszą warstwę antroponimiczną w stosunku do rzeczownikowych i przymiotnikowych form przezwiskowych stanowią nazwiska na *-ski*, *-cki* o dowolnych podstawach, na Kresach Wschodnich wzorowane przede wszystkim na nazwiskach odmiejscowych – właścicieli ziemskich, w tym szczególnie polskiej szlachty. Utrwaleniu się nazwisk tego typu u chłopów polskich i ukraińskich sprzyjał zapewne nakaz władz austriackich z końca XVIII wieku urzędowego obowiązku przyjmowania stałego nazwiska dziedzicznego. W materiale tu zaprezentowanym z drugiej połowy XIX i pierwszej XX wieku toponimy tworzone od tych nazwisk są dobrze widoczne w całym tym okresie.

POLSKO-UKRAIŃSKIE STOSUNKI JĘZYKOWO-OSADNICZE
W ŚWIETLE NAZEWNICTWA

Przedstawione wyżej nazewnictwo Kamionki z jej właściwościami semantycznymi i formalnymi jest fragmentem większej całości. Poprzez najbliższy kontekst wpisuje się ono w mapę nazewniczą szerszego pogranicza polsko-ukraińskiego realizowaną w dwóch językach: polskim i ukraińskim – mapę, w jakimś stopniu wspólną ze względu na podobieństwo obu języków, w jakimś odrębną z racji ich odmienności.

Wszystkie omówione tu nazwy należą do systemu nazewniczego polskiego funkcjonującego obok nomenklatury ukraińskiej. W takiej sytuacji zasadne jest pytanie o wzajemne relacje między tymi systemami. Mając do dyspozycji pełny materiał polski bez równoważnego ukraińskiego, spójrzmy na widoczne w wersji polskiej obce ukraińskie, rodzime polskie i wspólne cechy dla obu języków. Wszystkie one dają się odnaleźć na poziomie fonetycznym, morfologicznym i leksykalnym.

Ukraińskie cechy fonetyczne w nazwach to:

i < ps. *ě (pol. 'e, 'a): *Bilecki(e)*, *Biluty*, *Bityki*, *Bobroidy*, *Liteply* (2 razy), *Ohorilki* (// *Ohorylki*), *Pisockie(-kich)*, *Pistuny*, *Sidelniki*.

u < ps. *ǫ (pol. e, a): *Hub(-p)ki*, *Podsudki*, *Struki*, *Suchoruki*, hipotetycznie *Trutyki*;

'a < ps. *ę (pol. ę): *Peretiatko(-i)* (2 razy);

o < ps. *ǫ (pol. e): *Pisockie(-kich)*, *Chocije* (// *Hocije*);

h < ps. *g (pol. g): *Hnilce*, *Hobryny*, *Hole Kamienieckie*, *Hote Male*, *Holoty* (2 razy), *Horajec* (// *Gorajec*), *Horbowe*, *Horby* (2 razy), *Horecze*, *Hrabnik*, *Wysoka Hręda*, *Hub(-p)ki*, *Hule*, *Kohuty*, *Lahodycze* (// *Ladycze*), *Ohorilki* // *Ohorylki*, *Zahajły*, *Zyhajły* // *Zyhajło*;

spółgłoska twarda lub tylko zmiękczone przed prasłowiańską samogłoską przednią lub *j*: *t* (pol. ć): *Dobrotije*, *Giletije* (// *Gelety*), *Kotyki*, *Kutynicze*, *Peretiatko(-i)* (2 razy), *Piratyn*, *Teśluki*, *Trutyki*; *d* (pol. dź): *Dydycze*, *Lahodycze* // *Ladycze*, *Spedyny*, *Szendiuchy* (// *Sendziuchy*); *ł* (pol. ł): *Chłyszczce* (// *Chliszczce*), *Giletije* (// *Gelety*), *Kłymki* (// *Klimki*), *Kyłynycze* (// *Kulnicze*), *Lepaki* (// *Lepaki*), *Lewoczki* (// *Lewoczki*), *Pawłymy*, *Syłymy* (// *Sulimy*); *n* (pol. ń): *Kułynycze* (// *Kulnicze*), *Łunyki*, *Sosnyński* (// *Sosnińskie*); *s* (pol. ś): *Łesyki*, *Lysyny*, *Sledzie* (// *Śledzie*), *Sosnińskie* // *Sosnyński*, *Swistuny*;

cz < ps. *tj (pol. c): *Horecze*;

or < ps. *r (pol. ar): *Horby*;

ol < ps. *l' (pol. il): *Wołki* (2 razy), *Wołkowica* (2 razy);

TereT < ps. *TerT (pol. TrzoT, TrzeT): *Berezowce*, *Peretiatki(-o)* (2 razy);

ToroT < ps. *TorT (pol. TroT): *Korościele*, *Morozy* (// *Mrozy*);

TołoT < ps. *TołT (pol. TłoT): *Cholody* (2 razy), *Kamionka Wołoska*, *Wołosy*, *Zabotołn(i)e*, *Zaholotne*.

Ukraińskie procesy fonetyczne:

y < i: *Bobyki, Chemycze, Chłyszczce* (// *Chliszczce*), *Drabyniary, Kłymki* (// *Klimki*), *Kotyki, Łahodycze* // *Ladycze, Łesyki, Łunyki* (2 razy), *Lysyny, Pawłyny, Piratyn, Procyki, Sosnyński* (// *Sosnińskie*), *Spedyny, Sułymy* (// *Sulimy*), *Szmygle, Trutyki*;

i < e w sylabie zamkniętej: *Biszków*;

u < o w sylabie zamkniętej: *Pulce*;

y < e w sylabie nieakcentowanej: *Artymiszczynie, Dyszczyska, Łypaki* (// *Łepaki*);

chi < chy: *Banachi* (// *Banachy*), *Kichi* (2 razy);

lje < lja: *Lechowce*;

re < rje < rja: *Rebcy* // *Rebce*;

zanik h interwokalicznego: *Czujuki* < *Czujhuki, Ladycze* < *Lahodycze*.

Polskie niewłaściwe przekształcenia fonetyczne nazw, mające prowadzić do ich polonizacji:

dy < ukr. di < dĕ: *Dydycze*;

ry < ukr. ri < rĕ: *Ohorytki* (// *Ohoritki*);

l hiperpoprawne w stosunku do ukr. l: *Ladycze* < *Łahodycze, Lukacze* < *Łukacze*.

Przejawem rutenizacji nazw są procesy:

ukr. h < pol. i ukr. ch: *Hocije* < *Chocije*;

ukr. d' < pol. dź oraz niejasne sz < pol. s: *Szendiuchy* (// *Sendziuchy*).

Ukraińskie morfemy mogą się kryć w podstawach nazw z sufiksalnym:

-c- < -c': *Grycaje, Hrycaki, Hrycki, Procyki, Steciuchy, Stecyny* (2 razy);

-n', -n- < -n': *Hryńczuki, Łunyki* (2 razy), *Senice, Zinki*;

-ejk-: *Panejki*;

-ind-: *Czulindy*.

Ukraińskie sufiksy mogą być przejęte przez ojkonimy wraz z podstawami lub wykorzystane na etapie tworzenia toponimu na:

-owce: *Berezowce, Lechowce*;

-ije: *Chocije* // *Hocije, Dobrotije, Giletije* (// *Gelety*), *Hopije, Lu(-a)pije, Smoltije*;

-(cz)uki: *Hryńczuki, Kościuki, Sawczuki* (2 razy), *Stań(-n)czuki, Stasiuki, Terhuki*;

-i(-y)cze: *Chemycze, Dydycze, Kułynycze* // *Kulinicze, Kutynicze, Łahodycze* // *Ladycze, Popowicze, Semicze*.

Podstawą toponimów mogą być ukraińskie apelatywa, dla których brak formalnych odpowiedników polskich lub które mogą być pożyczkami z języków ruskich. Niekiedy, pochodząc z tego samego źródła co polskie ekwiwalenty, są w różny sposób adaptowane w języku polskim i ukraińskim.

Są to nazwy miejscowe z apelatywami: *bodnar* (pol. *bednarz*) – *Bodnary*; *cerkwa* (> pol. *cerkiew*) – *Cerkiew*; **dejneg(-h)a* < *dejneka* – *Dejnegi*; *djak* (> pol. *diak*, rodzime *diakon*, *żak*) – *Diaczki*; *kočan* (> pol. *koczan* // *kaczan*) – *Koczany*; *kordub-*, por. *kordubatyj* (pol. *krzywy*) – *Korduby* (// *Kurdoby*); *kułaj* (pol. *pięść*) – *Kułaje*; *ljech* < *ljach* (pol. *Łęzanin* // *Ledzianin*) – *Lechowce*; *litepło* – *Litepły* (2 razy), *majdan* (> pol. *majdan*) – *Majdan* (// *Krzywe*); *pip* < *pop* (> pol. *pop*) – *Popki*, *Popowicze*; *pleso* (pol. *jezioro*) – *Plesaki*; *sałamacha* (> pol. *sałamacha*) – *Salamachy*; *selo* (> pol. *siolo*) – *Staresiolo* (// *Starawieś*); *skaba* (pol. *sztaba*) – *Skaby*; *skoropad* (pol. *skorochód*) – *Skoropady*; *skuhu*, *skuhu*, *skuhotaty* (pol. *chrumkać*) – *Skuhry*; *ulan* (> pol. *ulan*) – *Ułanka*; *władyka* (pol. > *władyka*) – *Władyki*.

Genetycznie ukraińskie są także toponimy tworzone od imion pochodzenia chrześcijańskiego adaptowane na grunt ukraiński według odmiennych zasad niż w języku polskim. Mogą to być również imiona dla Kościoła zachodni chrześcijańskiego nietypowe albo w ogóle w nim nieużywane. Są to nazwy miejscowe odimienne: *Artemyško(-ka)* od *Artem(ij)* – *Artymiszczyne*; *Chyma* od *Jochym*, *Jowchym* – *Chemicze*; *Dmytryna* od *Dmytro* // *Dmytrij* – *Dmytrynne*; *Demčyna* od *Demjan* (pol. *Damian*) – *Demczyny*; *Denys* (pol. *Dionizy*) – *Denysy*; *Doroš* od *Dorofej* (pol. rzadkie *Dorot* // *Doroteusz*) – *Dorosze*, *Fedir* (pol. *Teodor*) – *Fedory*; *Fediur* (pol. jw.) – *Fedziury*; *Harasym* – *Harasymy*; *Hrycaj* od *Hryhor(ij)* (pol. *Grzegorz*) – *Grycaje* < ukr. *Hrycaje*; *Hrycak* o genezie jw. – *Hrycaki*; *Hryc'ko* o genezie jw. – *Hrycki*; *Hryk* o genezie jw. – *Hryki*; *Hryńczuk* o genezie jw. – *Hryńczuki*; *Kostjuk* od *Kostjantyn* (pol. *Konstantyn*) – *Kościuki*; *Lewko* od *Lewon* < *Ljewon* (pol. *Leon*) – *Lewki*; *Lewočko* : *Lewon* < *Ljewon* o genezie jw. – *Lewoczki* // *Lewoczki* (2 razy): *Łesyk* od *Ołeksander* lub *Ołeksij* (pol. *Aleksander* lub *Aleksy*) – *Łesyki*; *Malaško(-ka)* – *Małaszczyne*; *Oleščyna* o genezie jw., zob. *Łesyki* – *Oleszczyne*; *Omeljaš* od *Omeljan* – *Omelasze*; *Petryk* od *Petro* (pol. *Piotr*) – *Petryki*; *Sawa* (pol. rzadkie *Sawa*) – *Sawki*, *Sawczuki*; *Senyca* od *Semen* (pol. *Szymon*) – *Senice*; *Zin'(-n)ko* od *Zinowij* – *Zinki*.

Wyznaczniki polskie w badanej toponimii objawiają się przede wszystkim na poziomie leksykalnym. Świadczą o niej apelatywa nieistniejące w języku ukraińskim lub stanowiące w nim zapożyczenia z języka polskiego: *badać* – *Ba(-o)dany* // *Badanie*; *buda* (> ukr. *buda*) – *Budy*, *Budzany*; *buła* (> ukr. *buła*) – *Bułaje*;

dobosz (> ukr. *doboš* > *do(w)byś*) – *Dobosze*; *gu(d)z* (> ukr. *gudz* // *huz*) – *Gudzy*; *karp* (> ukr. *karp*) – *Karpy*; *kominiarz* (> ukr. *komynar* – *Kominiarze*; *komisarz* (> ukr. *komisar*) – *Komisarze*; *Mazur* (> ukr. *mazur*) – *Mazury*, *Mazuraki* (2 razy); *miś* – *Misińskie*; *mur* (> ukr. *mur*) – *Muranka*; *sołtys* (> ukr. *sołtys*) – *Sołtysy* (2 razy), *Sołtysi Łuczyki*, *Sołtysi Wolne*; *szlachta* (> ukr. *šljachta*) – *Szlachta*; *wieś* (ukr. *seło*) – *Starawieś* (// pol.-ukr. *Staresiolo*); hipotetycznie *liber* < łac. *libertus* – *Libry* (może być także od niem. *Lieber*).

Polskiego pochodzenia są w ojkonimach nazwiska utworzone od imion zachodniochrześcijańskich, które mają odmienne odpowiedniki fonetyczne w języku ukraińskim lub w nim nie występują; *Banach* od *Ba(-e)nydykt* (ukr. *Wenedyk*) – *Banachy* (// pol.-ukr. *Banachi*); *Bruniec* od *Bruno* – *Bruńce*; *Serafin* – *Serafiny*; *Szymański* od *Szyman* // *Szymon* (ukr. *Semen*) – *Szymańskie*.

Zachodniosłowiański może być rodowód nazwiska *Sulim* od *Sulimir* – *Sulimy* (// pol.-ukr. *Sułymy*).

Pod wpływem polskich nazwisk szlacheckich, wtórnie także mieszczańskich i chłopskich, mógł się na tych terenach upowszechnić wśród Ukraińców typ nazwiska chłopskiego na *-ski*, *-cki*, genetycznie wspólny jednak dla obu języków¹⁶. Nazwiska takie o różnych podstawach (ukraińskich i polskich) kryją się w toponimach: *Bilecki(e)*, *Czerwińskie*, *Dąbrowskie*, *Galińskie*, *Gawrońskie*, *Misińskie*, *Pidereckie*, *Pisockie*, *Sosnińskie* // *Sosnyński*, *Stadnickie* (2 razy), *Stradeckie*, *Swiderskie*, *Szymańskie*, *Żurawieckie*, *Żytowieckie*.

Ze względu na wyrazistą odmienność fonetyczno-morfologiczną w stosunku do odpowiedników ukraińskich polski rodowód można przypisać nazwom utworzonym od podstaw apelatywnych o wspólnym rodowodzie słowiańskim. Wtedy nazwy polskie nie musiałyby być tłumaczeniami mian ukraińskich. W grę wchodzi podstawy w ojkonimach: *garncarz* (ukr. *hončar*) – *Garncarze*; *gawron* (ukr. *hawran* // *hajworon*) – *Gawrońskie*; *ka(r)czmarz* (ukr. *korčmar*) – *Ka(r)czmary* // *Karczmachy*; *niedźwiedź* (ukr. *wedmid*) – *Niedźwiedzie Łozy*; *pogorzelsko* (ukr. *pohoriłyšče, por. *pohority*) – *Pogorzelska*; *sędzia* (ukr. *sudec* // *rzadziej suddja*) – *Sendziuchy* (// pol.-ukr. *Szendiuchy*) (2 razy); *śledź* (ukr. *seledec*) – *Śledzie* (// pol.-ukr. *Sledzie*); *świder* (ukr. *swerdeł* // *swerdło*) – *Świderskie* (// pol.-ukr. *Swiderskie*); *wyż-* (ukr. *wyś-*) – *Zawyże*.

Polskie lub ukraińskie pochodzenie można przypisać ojkonimom w zależności od interpretacji przyjętej podstawy. Te mogą być polskie lub ukraińskie: *Bardak* od pol. *bardo* ‘grzebień tkacki’ lub ukr. *bardak* ‘gliniany garnek’ – *Bardaki*; *Bryk* od pol. *Brykcy*, *brykać* lub ukr. *brykaty* – *Bryki*; *Galina* od pol. *Gawel* lub

¹⁶ J. K. R e d ' k o, *Sučasni ukrajins'ki przywysča*, Kyjiw 1966, s. 81-83, 198-200.

ukr. *Halyna* – *Galińskie*; *Jacun(a)* od pol. *Jacek* lub ukr. *Jakiw, Jakyw* (pol. *Jakub, Joachim*; wtedy w nazwisku suf. ukr. *-c'(-)*) – *Jacuny*; *Kleban* od pol. *kleban* < *pleban* lub ukr. *kleban* ‘kapelusz’ – *Klebany*; *Łucan* od pol. *Łucjan* // *Lucjan* lub ukr. *Łuk* (pol. *Łukasz*; wtedy w nazwisku suf. ukr. *-c'(-)*) – *Łucany*; *Łucek(-cko)* o genezie jw. – *Łuckowe*; *Łucyk* o genezie jw. – *Łucyki* (2 razy); *Mandziuk* od pol. *mędo* lub ukr. *mandżaty* (w nazwisku suf. ukr. *-uk*) – *Mandziuki*; *Panejko* od pol. *pan* > ukr. *pan* lub od pol. *Pankrac*, lub od ukr. *Pankrat, Panas, Pantałejmon* (w nazwisku formant ukr. *-ejko*) – *Panejki*; *Puń, Punia, Pnio* od pol. *punia* ‘mała stodoła’ lub ukr. *pun* ‘rodzaj żaby’ – *Punie*; *Sechno* od pol. *schnąć* lub ukr. *Semen* – *Sechny*; *Stan(i)ek* lub *Stan(-ń)ko* od pol. *Stanisław* lub ukr. *Ostap* – *Stan(-ń)ki*; *Stasinek(-nko)* o genezie jw. – *Stasinki*; *Stasiuk* o genezie jw. (w nazwisku suf. ukr. *-uk*) – *Stasiuki*; *Szarek(-rko)* od pol. *szary* lub ukr. *šarkyj* – *Szarki*.

Pozbawione bezwzględnie pewnych wyróżników językowej ukraińskiej bądź polskiej genezy są miana „neutralne”, które mogą być tłumaczeniami nazw ukraińskich całkowicie dopasowanymi pod względem fonetyczno-morfologicznym do języka polskiego albo genetycznie polskimi formami równoległymi do ukraińskich: *Barany, Biała, Bielaki, Bliźniaki, Borowi(-e), Brzezina, Buczmy, Butryny, Chliszcze* (// pol.-ukr. *Chłyszczce*), *Chromy, Cyce, Czasy* (2 razy), *Czechy, Czeki-le, Czerwińskie, Czujhuki* (// *Czujuki*), *Dąbrowskie, Dąbrówka, Dorosze, Dudaki, Dumy, Dworzyska, Faryny, Gorajec* (// pol.-ukr. *Horajec*), *Góra Klepacka, Grabowe, Kamionka, Kiciaki, Kipki, Klimki, Klimki* (// pol.-ukr. *Kłymki*), *Kobryny, Kobryńce, Kokały* // *Kokały* lub *Kosze(-y)le, Kołyski, Kopytki, Kowale, Kruszyna, Kruszyna* (// *Kruszyna* lub pol.-ukr. *Popki*), *Krzywe, Krzywy, Kucany, Kucy, Kudryki, Kudziany* // *Pod Górą Kudyny, Kulawce, Lepaki* (// pol.-ukr. *Łepaki* // pol.-ukr. *Łypaki*), *Lipnik, Łąki* (2 razy), *Łopaty, Łozowe(-y), Łozowe, Ług, Łuszczyki* (2 razy), *Łuszczaki, Maćki, Malce, Marki, Mazany* (2 razy), *Mielniki, Milawa, Moszczana, Moszczanka, Mrozy* (// pol.-ukr. *Morozy*), *Muliki, Nowiny, Nowy Świat, Nurki, Ole(j)arniki, Palidwory* (2 razy), *Pasieki, Pastuszyny, Piziury, Podczechy, Podkujmuchy, Podlipne, Podstawskie, Pomłynów, Psiarki, Rata, Romachy, Ruda, Rybaki, Rysie Łozy, Skulwy, Stadnicki(e), Stan(-ń)ki, Stradeckie, Suszki, Szewcy, Szmygle, Szumy, Szwedy, Turki, Tyški, Wachny, Zagórne Dolinne* // *Zagórnie, Zacharkowe, Zakały* (2 razy), *Zaluzny* (!) // *Załużnie, Załużne, Zapiasek, Za Rzeką, Zastawie, Zielone, Żurawieckie, Żytowieckie*.

Niejasne co do językowej genezy są: *Dż(-z)usy, Łokasze, Niedziecha, Pidereckie, Rykmasy* i *Spedyny*. Nieczytelną podstawę mają także *Kobry* i *Kobryńce*, która kryje się w starych ruskich nazwach w rodzaju *Kobryń, Kobrowce, Kobry-*

niec: Wtedy związek wspomnianych kamioneckich toponimów z ap. *kobra* 'wąż jadowity', późno przyswojonym, byłyby tylko hipotetyczny.

Przegląd powyższy ujawnił najwięcej punktów osadniczych i terenowych o nazwach z cechami ukraińskimi (typ *Horby*, *Popki*) – 138 (44% w stosunku do ogółu 307 punktów nazewniczych). Mian o cechach genetycznie polskich jest zdecydowanie mniej (typ *Gudzy*, *Mazury*) – 30 (10%). Resztę stanowią nazwy „neutralne” o strukturze językowej polskiej, niekoniecznie jednak pierwotnej (typ *Kucy*, *Pasieki*) – 100 (33%) oraz nazwy o nieustalonej genezie polskiej lub ukraińskiej (typ *Sechny*, *Szarki*) lub/i występujące obocznie w formie polskiej albo hybridalnej polsko-ukraińskiej (typ *Mrozy* // *Morozy*) – 31 (10%). Niejasnych nazw jest 8 (3%).

Mimo dominacji od dawna na tym terenie żywiołu etnicznego ukraińskiego wpływ jego języka na analizowane tu nazewnictwo nie był totalny i nie prowadził do zmian o charakterze systemowym, lecz fakultatywnym. Świadczy o tym fakt, iż określone cechy ukraińskie fonetyczne nie są rejestrowane we wszystkich przytaczanych użyciach tej samej nazwy: pol.-ukr. *Banachi* // pol. *Banachy*, pol.-ukr. *Chłyszczce* // pol. *Chliszczce*, pol.-ukr. *Czujuki* // pol. *Czujhuki*, pol.-ukr. *Hocije* // *Chocije*, pol.-ukr. *Giłetije* // pol. *Gełety*, pol.-ukr. *Horajec* // pol. *Gorajec*, pol.-ukr. *Kłymki* // pol. *Klimki*, pol.-ukr. *Kułynycze* // *Kulinicze*, pol.-ukr. *Lewoczki* // *Łewoczki*, pol.-ukr. *Ladycze* // *Łahodycze*, pol.-ukr. *Łepaki* // *Łypaki* // pol. *Lepaki*, pol.-ukr. *Morozy* // pol. *Mrozy*, pol.-ukr. *Ohoryłki* // *Ohoriłki*, pol.-ukr. *Sosnyński* // *Sosnińskie*, pol.-ukr. *Sułymy* // pol. *Sulimy*, pol.-ukr. *Szendiuchy* // pol. *Sendziuchy*, pol.-ukr. *Sledzie* // pol. *Śledzie*, pol.-ukr. *Wolki* // *Wowki*. Z różnorodnym traktowaniem takich samych cech językowych fonetycznych spotykamy się również w nazwach z tymi samymi genetycznie słowiańskimi pierwiastkami, odnoszących się do różnych punktów mapy: pol.-ukr. *Berezowce* – pol. *Brzezina*; pol. ukr. *Bilecki*, *Biłyki*, *Biłuty* – pol. *Biała*; pol.-ukr. *Hrabnik* – pol. *Grabowe*, pol.-ukr. *Podsudki* – pol. *Sendziuchy* (// pol.-ukr. *Szendiuchy*).

Nacisk systemu nazewniczego Ukraińców na nazewnictwo polskie był jednak tak silny, że spotykamy się w nim nawet z realizacjami obcymi fonetyce języka polskiego, takimi np. jak półmiękkie *d'* w *Szendiuchy* (// pol. *Sendziuchy*), półmiękką grupą *sl* w *Sledzie*, *sn'* w *Sosnińskie* (obok *Sosnyńskie* z całkowicie już twardą grupą *sn*) czy *chi* w *Banachi* (// *Banachy*), *Kichi* (2 razy). Takiej presji podlegały nawet nazwy genetycznie polskie: *Szendiuchy* < pol. *Sendziuchy* ze wspomnianym już *d'* i obcym polskiej formie *Sz-* czy *Hocije* z ukr. *h* < pol. i ukr. *ch* w *Chocije*. Z drugiej jednak strony obserwujemy, jak niekiedy broni się system polszczyzny przed pewnymi zmianami fonetycznymi ukraińskimi. Tak jest np. w wypadku rozwoju ukr. *o* w zamkniętej sylabie w kierunku *i*, który to proces

w nazwie *Pólce* zatrzymał się na etapie pośrednim *Pulce*, nie dochodząc do *Pilce*, jak to jest w języku ukraińskim. O takim rezultacie zmiany w języku polskim zdecydowała zapewne zgodność z rodzimym rozwojem *o* długiego w *u*. Nie podlegają w badanym materiale nazewniczym zmianom adaptacyjnym ukraińskie formacje słowotwórcze na *-c'-*, *n'-*, *-ejki*, *-indy*, *-ije*, *-owce*, *-(cz)uki*, *-i(-y)cze*, a tak np. mocno zakorzenione w polszczyźnie kresowej patronimika na *-(cz)uk* czy ogólnej *-icz* mogą być tworzone nawet od podstaw genetycznie polskich, jak w topniach w rodzaju *Stasiuki*.

Wyjątkowo dochodzi do rozróżnienia nazw pod względem leksykalnym, jak w wypadku dubletu *Starawieś* z elementem genetycznie polskim *wieś* i *Staresiolo* z członem *siolo* zapożyczonym z ukraińskiego *seło*. Regułą jest raczej zachowanie apelatywnej czy tym bardziej antroponimicznej obcej podstawy nazwy adaptowanej w większym lub mniejszym stopniu tylko pod względem fonetycznym, a nie jej tłumaczenie. To prowadziłyby do zbyt daleko idącego zróżnicowania wariantów językowych nazw, zmierzającego w konsekwencji do zakłócenia w systemie komunikacyjnym u całej społeczności polsko-ukraińskiej danego miejsca. Zresztą zbieżność obu omawianych tu języków na poziomie leksykalnym, wzmacniana wzajemnymi leksykalnymi pożyczkami, nie stwarza zbyt częstych okazji to poszukiwania rodzimego odmiennego leksykalnie ekwiwalentu dla nazwy obcej.

O określonym stanie mapy nazewniczej Kamionki Wołoskiej z wyraźną obecnością form hybrydalnych polsko-ukraińskich wyłącznych lub obocznych do form pozbawionych cech ukraińskich zdecydowały czynniki pozajęzykowe – związek z tradycją lokalną nazywania danego miejsca. Tę w znacznym stopniu zapewne kształtowała miejscowa społeczność o określonym statusie etnicznym i językowym. Wyłączność lub przewaga jakiegoś etnosu usprawiedliwiała odpowiednią formę językową, stąd obecność form o cechach genetycznie polskich bądź genetycznie ukraińskich odpowiednio zaadaptowanych w języku polskim. Przy braku dominacji oddziaływania jednej lokalnej społeczności etnicznojęzykowej związanej z danym miejscem mogły od początku pojawiać się formy oboczne genetycznie przynależne do każdego z tych języków lub warianty nazwy genetycznie obcej częściowo bądź całkowicie dostosowane do cech fonetyczno-morfologicznych danego języka. Stan taki mógł się zmienić przy zatarciu pamięci o tradycji nazewniczej związanej z danym miejscem lub przy jej naruszeniu w związku ze zmianami demograficznymi. Niezależnie wreszcie od motywacji lokalnej mogły być zmiany kancelaryjne, które prowadziły do polszczenia nazw w dokumentach kancelarii polskiej lub ukrainizacji danych form w dokumentacji ukraińskiej. Te niekiedy niestarannie rejestrowane przybierały postać wyraźnie błędną,

jak np. *Ronachy*, *Romacki* zamiast *Romachy*, *Laki* zamiast *Łąki*, tak zarejestrowane w *Słowniku geograficznym*.

Już w świetle tych ustaleń ogólnych widać, że przedstawiona tu mapa nazewnicza nie może być dokładnym odbiciem ilościowych stosunków etniczno-osadniczych danego miejsca. Ani liczba punktów tej mapy z nazwami czysto polskimi, ani ukraińskimi, ani tym bardziej z neutralnymi nie daje się wprost automatycznie przełożyć na proporcje ilościowe dotyczące ukraińskiego lub polskiego etnosu i języka miejscowej ludności używającej tego nazewnictwa. Można o stosunkach językowo-etnicznych wnioskować pośrednio. I tak, fizjograficzne nazwy ternowe i wodne w rodzaju *Biała*, *Łąki*, *Rysie Łozy*, *Wolkowica* czy kulturowe, takie jak *Moszczana*, *Pasieki*, które określają wprost właściwości miejsca, tylko wtórnie wskazują na zróżnicowanych językowo użytkowników takiej mapy nazewnicznej. Ścisłej korelacji między formą językową a etnosem należy szukać wśród nazw zbiorowościowych familijnych typu *Dobrotije*, *Oleszczyny* lub rzadszych dzierżawczych w rodzaju *Piratyn*, *Artymiszczyne* po stronie ukraińskiej i podobnych w rodzaju *Banachy*, *Szymańskie* po stronie polskiej. Jeśli takie właśnie elementy mapy nazewnicznej brać pod uwagę, to relacja ilościowa między punktami sygnowanymi nazwami odantroponimicznymi polskimi z jednej strony a ukraińskimi z drugiej wynosi 30 : 120 (20% : 80%). Ale i tego rodzaju zestawienie nie musi bezwzględnie oznaczać podobnych proporcji etniczno-językowych w badanej wsi. Nazwiska, których motywacja bywa przypadkowa, mogą niekiedy ze względu na swoją językową genezę pozostawać w niezgodzie z etnosem nosiciela, np. genetycznie polskie antroponimy *Szlachta*, *Soltysy* jako nazwiska humorystyczno-ironiczne mogły oznaczać Ukraińców, a bogaci Polacy mogli być przewani *Władykami*. Nie można także wykluczyć na terenie od dawna językowo i etnicznie mieszanym używania przez Ukraińców nazwisk o cechach polskich, a przez Polaków mian o cechach ukraińskich¹⁷. Podobny transfer w większym jeszcze stopniu może się odnosić do podstaw apelatywnych, które funkcjonują w danym języku jako zapożyczenia: polskie w języku ukraińskim, takie jak *buda*, *bułka*, *gudz // huz*, *doboś // do(w)byś*, *karp*, *komynar*, *mazur*, *mur*, *soltys*, *šljachta*, a ukraińskie w języku polskim, w rodzaju *cerkiew*, *diak*, *huba*, *ko(-a)czan*, *majdan*, *pop*, *ułan*, *władyka*. Wykorzystane w nazwie danego punktu tracą one walor bezwzględnego wyznacznika etnosu mieszkańców ukrytych w danej nazwie miejscowej odantroponimicznej (np. *Budzany*, *Gudzy*, *Karpy*, *Koczany*, *Sol-*

¹⁷ Por. J. Rieger, *Imiennictwo ludności wiejskiej w ziemi sanockiej i przemyskiej w XV w.*, Wrocław 1977, s. 25; E. Wołnicz-Pawłowska, *Antroponimia polska na kresach południowo-polskich. XV-XIX wiek*, Warszawa 1998, s. 219.

tysy) czy pośrednio etnosu użytkowników nazwy nieodosobowej (np. *Budy, Cerkiw, Majdan, Muranka*). Wtedy tego typu nazewnictwo może być odbiciem tylko interferencji językowych polsko-ukraińskich w skali ponadregionalnej.

O stosunkach językowo-etnicznych Kamionki lub jej bliższego i dalszego kontekstu w badanym tu okresie XIX- i XX-wiecznym najlepiej informują wprost źródła historyczne. Jeśli wziąć choćby pod uwagę informację przekazaną przez *Słownik geograficzny* za schematyzmem Kościoła greckokatolickiego z 1881 roku, to stosunek ilościowy między katolikami a unitami w owym czasie – które to rozróżnienie można z grubsza traktować jako koherentne z podziałem etniczno-językowym – wyraża się liczbami 6994 grekokatolików : 78 katolików¹⁸. Jest zatem ogromna dysproporcja między obydwoma nacjami – Polaków jest tylko niewiele ponad 1%. Jak to jednak przedstawiono wyżej, punktów osadniczych – przysiółków i dworzysk o nazwach z cechami genetycznie polskimi w rodzaju *Banachy, Bruńce, Mazury, Mazuraki, Serafiny* jest w relacji ilościowej do ogółu nazw wyraźnie więcej, niż można by się spodziewać po przedstawionej wyżej statystyce wyznaniowodemograficznej, bo około 10% + formy rodzime ukryte wśród 102 nazw neutralnych oraz 16 tych mian, których podstawy mogą być interpretowane jako polskie lub ukraińskie. Skąd taka znaczna rozbieżność? Z jednej strony, jak to wskazano już wyżej, wskaźniki te dla nazewnictwa genetycznie polskiego są zawyżone poprzez nazwy z cechami polskimi, które na badanym terenie nie mają charakteru lokalnego, lecz ponadregionalny. Z drugiej jednak strony należy założyć, iż wobec dominacji w Kamionce i okolicy żywiołu ukraińskiego doszło do jego asymilacyjnego przemożnego wpływu na etnos polski¹⁹. Wtedy nazwy genetycznie polskie mogą być w jakimś stopniu odbiciem stanu historycznego – z okresu napływu Polaków do ziemi bełskiej po jej przyłączeniu do Polski w 2. połowie XIV wieku, kiedy to w Kamionce Polaków mogło być procentowo więcej niż we wspomnianym tu roku 1881 – obrazu potem zmienionego pod wpływem asymilacyjnych procesów dotyczących właśnie wsi, w odróżnieniu od adaptacyjnych procesów polskich odnoszących się do wyższych sfer: ziemiaństwa i mieszczaństwa ukraińskiego.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzona wyżej analiza semantyczna, formalna i genetycznojęzykowa mapy onomastycznej dużej wsi Kamionki Wołoskiej z pogranicza polsko-ukra-

¹⁸ SG III, s. 789.

¹⁹ J a n e c z e k, *Osadnictwo pogranicza*, s. 200-201.

ińskiego ujawniła po zastosowaniu metody statystycznej rolę onomastyki jako narzędzia służącego weryfikacji ustaleń osadniczo-etnicznych uzyskiwanych w stopniu bardziej zadowalającym dla okresów późnohistorycznych na podstawie źródłowych danych pozajęzykowych. Jest tych ustaleń mniej lub bardziej wyrazistym odbiciem, przekazując przede wszystkim informacje na temat fizjografii miejsca i nabytych jego właściwości cywilizacyjnych. Realizując cele ściśle lingwistyczne, studium tego rodzaju pokazuje mapę nazewniczą służącą orientacji przestrzennej u całej ludności danego terytorium bez względu na jej przynależność etniczną i językową. Specyfikę tej mapy wyznaczają odpowiednie struktury semantyczno-formalne nazw ze swoistym zróżnicowaniem statystycznym i stratygraficznym. Konsekwencją mieszanych stosunków osadniczo-etnicznych jest hybrydalny polsko-ukraiński charakter znacznej części tego nazewnictwa. Ze wszystkimi pokazanymi tu swoistymi cechami mapa onomastyczna Kamionki wpisuje się w szerszy kontekst nazewniczy pogranicza polsko-ukraińskiego, którego specyficzne właściwości, wynikające przede wszystkim ze wzajemnych interferencji języków polskiego i ukraińskiego, powinny stanowić przedmiot dalszych szczegółowych studiów.

SKRÓTY ŹRÓDEŁ

- Chand – Sz. Chander y s., *Kompletny skorowidz miejscowości w Galicyi i Bukowinie zestawiony przez...*, Lwów 1909;
- Mp – *Mapy sztabowe 1 : 100 000*, wyd. WIG, Warszawa 1935 (okregi: *Rawa Ruska*, pas 48, słup 37, oraz *Żółkiew*, pas 48, słup 38);
- SG – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski i W. Walewski, t. III, Warszawa 1882 (hasło *Kamionka Wołoska*, s. 788–791).

SŁOWNIKI I INNA LITERATURA

- Br ü c k n e r A., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927.
- H r i n č e n k o B., *Słowa' ukraińskiego języka*, t. I-IV, Kijew 1907-1909.
- J a n e c z e k A., *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII wieku*, Wrocław 1991.
- J u r k o w k i M., *Ukraińska terminologia hydrograficzna*, Wrocław 1971.
- M a l e c M., *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.
- R e d ' k o J. K., *Sučasni ukrajins'ki przyzwyšča*, Kyjiw 1966.
- R y m u t K., *Nazwiska Polaków*, Wrocław 1991.
- R i c h h a r d t R., *Polnische Lehnwörter im Ukrainischen*, Berlin 1957.
- S ł a w s k i F., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. I-V, Kraków 1952-1982.

Słownik języka polskiego, red. J. Karłowicz, A. Kryński i W. Niedźwiedzki, t. I-VIII, Warszawa 1900-1927.

Słownik staropolski, red. S. Urbańczyk, t. I-X, Warszawa 1953-1993.

Słownik ukrajins'koji mowy, t. I-X, Kyjiw 1970-1979.

THE ONOMASTIC PICTURE OF A VILLAGE IN THE POLISH-UKRAINIAN BORDERLAND

S u m m a r y

In the article a linguistic analysis has been presented of 307 names, most of them connected with settlements (14 hamlet and over 250 so-called 'dworzyska' – farmsteads), and a few dozen ones connected with physiographic objects (rivers, swamps, hills) or with cultural objects (Orthodox churches, inns) from the area of one big village, Kamionka Wołoska, situated near Rawa Ruska. The work is based on the 19th and 20th century Polish materials. The colonial-ethnic past of the studied place – that perhaps goes back to the old-Russian times, or to the 15th-century stage of the Wallachian colonization – determines the fact that the studied names to a high degree – 44% – were formed under the influence of the Ukrainian language. Its features can be seen on the phonetic (*Bituki, Cholody, Hnilce, Hobryny, Struki*), morphological (*Berezowce, Chocije, Hryńczuki, Panejki*) and lexical (*Bodnary, Majdan, Popowicze*) levels. Names that are genetically Polish constitute about 10%. The others are forms that are neutral, without distinct Polish or Ukrainian features. These proportions cannot be directly transposed to the linguistic-ethnic relations recorded for the 19th century, when eg. in 1881 in Kamionka 6994 Greek Catholics and only 78 Catholics lived. The overstated numbers for the genetically Polish names can be explained, on the one hand, by the fact that the forms reflect the influence of Polish on Ukrainian not in the local, but supra-local scale, and on the other hand, they may testify to the historical presence of a greater number of Poles on this area, who were later Ruthenized. Apart from these historical-colonial conclusions the study presents the picture of onomastics that informs one about the place's physiographic and civilization properties and about the semantic-morphotactic patterns of the local names (and indirectly also about the personal ones hidden first of all in the names of family farmsteads) in both the Polish and Ukrainian languages.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: nazwa własna miejscowa i wodna, stratygrafia onomastyczna, interferencje językowe polsko-ukraińskie, osadnictwo.

Key words: local proper noun, hydronym, onomastic stratigraphy, Polish-Ukrainian linguistic interference, colonization.